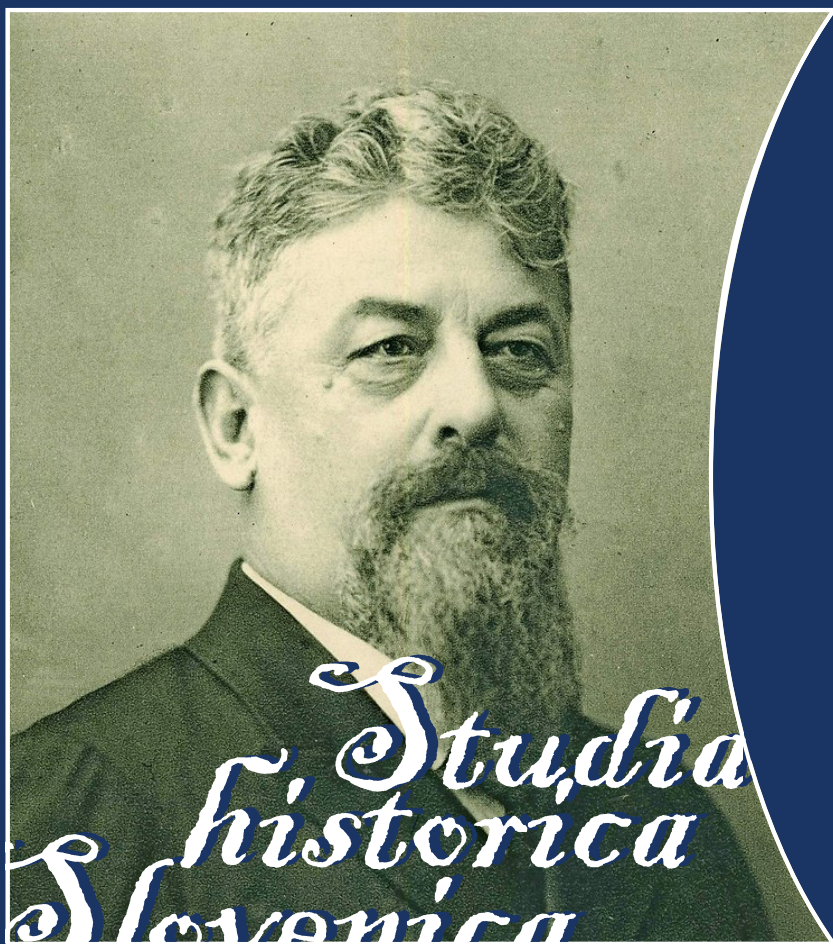

Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2024

1

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 24 (2024), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2024

Izdajatelja / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tóne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Dravski tisk d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvilleke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno
bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and
international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS
ter Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research and Innovation Agency and the Municipality of Maribor.

Studia
historica
Slovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- ANDREJ HOZJAN: Upravni prostor škofije Ljubljana
na spodnjem Štajerskem v prvem terezijanskem
župnijskem štetju duš leta 1754 11
*The Administrative Territory of the Ljubljana Diocese
in Lower Styria in Maria Theresa's First Parish Census in 1754*
- JURIJ PEROVŠEK: Kulturnobojni značaj Slovenskega naroda
v letih 1918–1929 – kritični premisleki 41
*The Cultural-Combative Character of Slovenian People
in the Years 1918–1929 – Critical Reflections*
- PETRA GRABROVEC, MARJETA PISK in DARKO FRIŠ: "Zazvenela
je naša pesem": delovanje predvojnega Akademskega pevskega
zboru in pomen sklepne koncerta v obdobju okupacije
leta 1941 93
*"Our Song Has Been Sung": The Work of the Pre-War
Academic Choir and Significance of the Final Concert
During the Occupation of 1941*
- ŠPELA CHOMICKI, RENATO PODBERSIČ in DARKO FRIŠ: Usode
vodij krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze v ptujskem
okrožju po drugi svetovni vojni 133
*The Fates of the Leaders of the Local Groups of the Styrian
Homeland Union in the Ptuj District after the Second World War*
- TOMAŽ ČELIG in DARKO FRIŠ: Med pragmatizmom in grožnjami
– FLRJ 1950–1951 169
*Between Pragmatism and Threats – Federal People's Republic
of Yugoslavia 1950–1951*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

ANA ŠELA: Operations "Venček" and "Prstan": Monitoring of Mixed Marriages with Eastern European Citizens in Socialist Republic of Slovenia by the State Security Service in the 1980s	207
<i>Operaciji "Prstan" in "Venček": spremljanje mešanih zakonov z vzhodnoevropskimi državljani na Slovenskem s strani Službe državne varnosti v osemdesetih letih</i>	

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts	243

Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors	249

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2024-02

Kulturnobojni značaj Slovenskega naroda v letih 1918–1929 – kritični premisleki

Jurij Perovšek

Dr., znanstveni svetnik, emeritus
Andraž nad Polzelo 398, SI–3313 Polzela, Slovenija
e-pošta: jurij.perovsek@gmail.com

Izvleček:

V prispevku avtor na podlagi pisanja dnevnika *Slovenski narod* razčlenjuje liberalno kulturnobojno držo v letih 1918–1929. Opozarja, da je bil *Slovenski narod* poleg *Jutra* drugo najpomembnejše orožje liberalnega kulturnega boja v času med svetovnima vojnama. Njegovo pisanje je odsevalo vse ključne značilnosti liberalnega ideološkega in političnega pogleda na katoliško stran. Politikujočo duhovščino, Cerkev in katoliško Slovensko ljudsko stranko je obtoževal, da hočejo vzpostaviti izključno versko strukturirano družbo in v njej svojo absolutno duhovno, politično in modernemu ter demokratičnemu razvoju nasprotujočo oblast. V dvajsetih letih je bil vidni dejavnik kulturnobojne napetosti na Slovenskem. Pomagal jo je prenesti v nadaljnji čas – z vsemi posledicami, ki jih je povzročila.

Ključne besede:

Slovenski narod, liberalizem, kulturni boj, politični katolicizem, Katoliška cerkev, duhovništvo, Anton Mahnič, Anton Korošec, dvajseta leta 20. stoletja

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 24 (2024), št. 1, str. 41–92, 189 cit., 11 slik
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Kulturni boj, ki se je globoko zarezal v slovensko politiko dobe moderne, so iz avstrijskega prenesli tudi v čas Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS)/Jugoslavije. Dobrega pol leta pred koncem habsburške monarhije je bil glavni urednik *Slovenskega naroda* dr. Albert Kramer, ki je v imenu izvrševalnega odbora liberalne Narodno napredne stranke (NNS) na Kranjskem 23. marca 1918 na narodnem večeru v veliki dvorani Uniona v Ljubljani pozdravil načelnika katoliške Vseslovenske ljudske stranke (VLS) in predsednika dunajskega parlamentnega Jugoslovanskega kluba dr. Antona Korošca, sicer prepričan, "da se nikdar več ne bo vrnil strup bratomornega sovraštva v naše vrste in da bomo v bodoče uredili naše razmerje po načetih medsebojnega spoštovanja, lojalnosti in poštenosti".¹ A njegova želja (in zagotovilo) se nista uresničila. V novoustanovljeni jugoslovanski kraljevini se je katoliško-liberalni duet oglašal naprej, njegov zgodovinski liberalni glasnik, *Slovenski narod*, pa je svojo vlogo, ob novih liberalnih političnih glasilih *Kmetijski list*, *Nova pravda* in *Jutro*, opravljal dalje. Do junija 1922 je bil glasilo junija 1918 ustanovljene vseslovenske liberalne Jugoslovanske demokratske stranke (JDS), skupne stranke liberalnih "starinov" in "mladinov". Ko so "starini" junija 1922 izstopili iz JDS, je bil do januarja 1923 njihovo glasilo oziroma glasilo "skupne okoli *Slovenskega naroda*", kot so se po izstopu iz JDS poimenovali "starini". Nato je bil do novembra 1923 glasilo Narodno napredne stranke, ki sta jo voditelja "starinov" dr. Karel Triller in dr. Vladimir Ravnihar obudila januarja 1923, od novembra 1923 pa je bil v lasti "mladoliberalcev", ki sta jih vodila dr. Gregor Žerjav in dr. Albert Kramer. "Mladoliberalci" so tedaj od družine pokojnega liberalnega prvaka dr. Ivana Tavčarja kupili večino delnic Narodne tiskarne, ki je bila lastnica *Slovenskega naroda*, s tem pa so poslej določali njegovo pisanje.² Usklajeno je bilo s pogledi "mladinske" JDS, leta 1924 preimenovane v Samostojno demokratsko stranko (SDS). Pisanje *Slovenskega naroda* je bilo vsebinsko polno do sredine dvajsetih let, ko se je v obravnavi idejnih vprašanj slovenskega razvoja v dobršni meri izpraznilo, njegovo vlogo pa je prevzelo "mladoliberalno" *Jutro*. Ne glede na različna politična ozadja, ki so spremljala izhajanje *Slovenskega naroda*, pa je njegovo pisanje skozi ves čas odsevalo vse ključne značilnosti liberalnega ideološkega in političnega pogleda na katoliško stran. V našem prispevku bomo sledili pisanju *Slovenskega naroda* do uvedbe diktature kralja Aleksandra Karađorđevića 6. januarja 1929, ko je z razpustitvijo vseh političnih strank nastopilo novo politično obdobje v jugoslovanski državi in s tem tudi organizacijskopolitični razvoj liberalnega tabora.

---

¹ "Praznik slovenskega ženstva", *Slovenski narod*, 26. 3. 1918, št. 69, str. 2.

² *Mojega življenja pot: spomini dr. Vladimira Ravniharja*, ur. Janez Cvirn, Vasilij Melik in Dušan Nečak (Ljubljana, 1997), str. 152, 163–164, 167–168.

EDINOST IN STRANKE.

K besedi se je oglašil kot nadaljni govornik v imenu izvrševalnega odbora Narodno-napredne stranke glavni urednik »Slov. Naroda« dr. Albert Kramer.

Velečastiti gospod načelnik! Slavna družba!

Ivrševalni odbor narodno-napredne stranke mi je poveril častno nalogo, da vas na prijateljskem narodnem večeru v imenu stranke pozdravim. Stojimo na predvečer velikega dogodka v našem narodu. Jutri je zgodovinski dan, ko stopi pred Vas naše ženstvo in Vam izroči one stotisoče podpisov, s katerimi posvedčujejo slovenska mati, žena, hči in nevesta, da hoče ujedinjenje našega naroda, da zahteva za se, za svoje drage na bojiščih, za svojo neobogljeno dečo neodvisno jugoslovansko državo. (Živce naše žene in matere!) Jutri imamo prvo pomladansko nedeljo in misli nam vhaajo ob tej priliki na one pomladanske dneve pred 70 leti, ko je v našem narodu vzklikla ljubezen do samega sebe, spominjamo se onih pomladnih dni pred 50 leti, ki so v našem narodu vžgali novo plaho upanje na boljšo bodočnost. Danes, ko stojimo v krvavi vojni pomladi nas navdaja velika in globoka vera, da nam je zagotovljeno, po čemer hrepenimo, velika vera v življenje in svobodo. (Burno pritjevanje.)

Gospod načelnik! Ze enkrat ste bili v naši sredi. Videli smo Vas ob odprtem grobu Vašega nepozabnega prijatelja in sobojevnika, dr. Kreka. (Klici: Slava mu!) Takrat smo slišali iz Vaših ust besede: »Iz groba slišim tvoj glas, ki nam velevala, da vladaj med nami ljubezen, pogum in veselje do neumornega složnega dela.« In vprašali smo se, ali je ta mož, ki nam govori ob grobu velikega evangelista Jugoslovanstva, res oni vedež te velike misli? Ali je voditelj, ki bo naše vrste preko vseh sporov, nasprotstev in nezaupanja vodil kot močno falango za boj proti našim sovragom?

Narod Vam je že opetovano in danes posebno lepo izpričal, da se v Vas ni varal! (Dolgotrajno navdušeno pritjevanje.) Spoznali smo, da ste mož one velike ljubezni, ki izpolnjuje dr. Krekovo oporoko, da ste mož onega velikega poguma, ki je vedel neustraheno voditi narod v velikem trenutku, ki ni znal govoriti samo na shodih in zborovanjih in zahtevati za narod, kar je njegova pravica, marveč ki ste tudi pred samim prestolom vsikdar trdno in neomajno zastopali pravice svojega naroda. (Dolgo navdušeno pritjevanje. Klici: Živel dr. Korošec!)

V Jugoslovanskem klubu, ki ga vodite Vi gospod načelnik kluba, ste nam dali s svojimi tovariši dva velika in lepa vzgleda. V deklaraciji ste nam našli formulo, ki odgovarja načelom ujedinjenja in neodvisnosti našega naroda in ki se na drugi strani popolnoma prilaga

ki se na drugi strani popolnoma prilaga razmeram, v katerih živimo. V Jugoslovanskem klubu pa ste ustvarili tudi organizacijo, kakor smo jo Jugoslovani že dolgo kruto pogrešali. In vse Vaše in Vaših tovarišev delovanje nas je učilo zaupanja v sebe samega, nas je učilo pozabiti žalostno dobo bratomornega boja, učilo, da nas mora spajati velika ljubezen brez razlike v svetovnem nazoru in da nas mora ta velika ljubezen zbrati v trdno celoto. Spoznali pa smo tudi, da mora biti naša bodočnost tudi v strankarskem oziru lepša, kakor je bila naša preteklost. Danes, ko stojimo bok ob boku v boju proti skupnemu sovražniku, ko si zremo oko v oko kot bratje, ali si morete predstavljati, da se bomo bojevali še kdaj drug proti drugemu po starih strupenih metodah? (Živo odobranje.)

Naravno je, da bo naša tudi ta naša velika doba svoj konec. Po dobljeni zmagi se bomo zopet vrnili na vsakdanje delo. Stranke ne bodo prenehale. Noben kulturni narod ne more živeti brez političnega tekmovanja. Prepričan pa sem, da se nikdar več ne bo vrnil strup bratomornega sovraštva v naše vrste in da bomo v bodoče uredili naše razmerje po načelih medsebojnega spoštovanja, lojalnosti in poštenosti. (Živahno pritjevanje.)

Gospod načelnik! Vprašajte, kogar hočete, vsak bo pritril besedam našega dr. Ravnljara na znamenitem shodu v Zalcu, ki je utemeljil, zakaj Vam tako radi in tako zvesto sledijo vsi člani Jugoslovanskega kluba brez razlike političnega prepričanja in svetovnega nazoranja; ker ste pokazali moža bistrega uma, velike spretnosti in prave jugoslovanske poštenosti. (Burno pritjevanje.) Narod Vam je danes zopet izpričal, da je ene misli s svojim zastopnikom. (Tako je!) Morda je odveč, če Vam tu izjavljam: Narodno-napredna stranka, kakor vse napredno Slovenstvo Vam kot voditelju v boju za našo sveto narodno stvar sledi do zadnjega moža. (Burno pritjevanje.) Dobro vemo, kako ogromno breme odgovornosti morate nositi pred narodom, pred zgodovino. Rečemo Vam pa: Mi smo pripravljeni prevzeti soodgovornost in vse hočemo storiti, da v Vas in Vaših tovariših utrdimo živo zavest, da se bojujete res kot mandatarji celega naroda, kot vestni in vztrajni zastopniki vsega, kar pri nas pošteno misli. (Burno pritjevanje.)

Kličem Vam gospod načelnik: Visoko dvigajte prapor naše svobode in neodvisnosti! (Burni klici!) Čim višje bo plapolala zastava, tem bolj jo bomo videli, tem pogumnejše ji bomo sledili! Zastavo Slave, ki nam mora postati zastava zmage! (Živahno odobranje.)

Slavna družba! Prosim Vas, da z menoj vzkliknete: Živel načelnik Jugoslovanskega kluba dr. Korošec in vsi njegovi tovariši! (Burni, vedno ponavljajoči življoklici. Cela dvorana navdušeno poje »Hej Slovanci!«)

Nagovor Alberta Kramerja Antonu Korošču na narodnem večeru 23. marca 1918 v Ljubljani (*Slovenski narod*, 26. 3. 1918, št. 69, str. 2)

Pogledi Slovenskega naroda na katoliško stran v času enotne JDS

Po oblikovanju Kraljevine SHS je v slovenski politiki sprva vladalo delno ideološko zatišje. Na liberalni strani so do pomladi 1919 opozorili na protisrbsko sta-

Albert Kramer
(1 8 8 2 – 1 9 4 3)
(*Album slovenskih književnikov*,
ur. Janko Šlebinger
(Ljubljana, [1928]),
str. 118)

lišče načelnika VLS pred svetovno vojno dr. Ivana Šusteršiča,³ načelnik JDS Ivan Tavčar pa je katoliški strani sporočil, da njegova stranka ne bo pristala na politični monopol VLS v kmečkih občinah.⁴ Na strankinem shodu 13. aprila 1919 v Trzinu je član načelstva JDS Adolf Ribnikar dodal, da hoče VLS tudi v Jugoslaviji voditi kulturni boj in jo obsodil kot separatistično in protidržavno.⁵ *Narod* je v tistih dneh opozoril tudi na trganje lepakov, ki so vabili na shod JDS ob ustanovitvi njene krajevne organizacije 9. marca na Golem, ter na izgred do katerega je

---

³ "Dr. Ivan Šusteršič", *Slovenski narod*, 20. 1. 1919, št. 16, str. 1.

⁴ Ivan Tavčar, "Nekaj svetov", *Slovenski narod*, 5. 4. 1919, št. 81, str. 2.

⁵ "K političnemu položaju na Slovenskem", *Slovenski narod*, 15. 4. 1919, št. 89, str. 1.

prišlo na shodu katoliške Kmečke zveze 6. aprila 1919 v Želimljah. Tamkajšnji župnik naj bi se napadalno obnašal do pripadnika liberalne strani, medtem ko so na katoliški strani trdili, da so s fizičnim nasiljem nastopili pripadniki JDS.⁶ Medtem je *Slovenski narod* marca 1919 z naklonjenostjo pozdravil prihod kardinala Francisa Bourneuja v Ljubljano in poročal o njegovem obisku.⁷ V prvi polovici poletja so zatišje še vzdrževali. Stranke so se zanj dogovorile 10. maja 1919. Tedaj so sklenile, naj v času, ko ni rešeno vprašanje mej prenehajo medsebojni boji v časopisju, na shodih in v zasebnem življenju.⁸ *Slovenski narod* je 14. maja 1919 le obžaloval, da si je Anton Korošec tedaj prizadeval za organizacijsko in politično združitev katoliških strank v državi (ustanovitev Jugoslovanske ljudske stranke). Pri tem ni bil uspešen.⁹ *Narod* je menil, utegne Korošec, ki je v veliki meri prispeval k ustanovitvi jugoslovanske države, s tem uničiti svojo lastno zgradbo. "Škoda Korošca!", je pripomnil. "Kako radi bi v bodočnosti spoštovali njegovo ime, kakor v nekaterih bridkih dneh."¹⁰ Sicer pa je Tavčar konec maja strankarski dogovor podprl. V *Slovenskem narodu* je spomnil na časopisni ideološki boj v avstrijski dobi, ko so "divjale med nami vse razburkane strasti in živeli smo med sabo kakor zveri v puščavi, ki se med sabo trgajo in mesarijo". – "'Slovenski narod' [se] v bodoče ne bo več udeleževal puste, na vse strani nevredne, v vsakem oziru nedostojne in skozi in skozi surove gonje, ki nas ponižuje pred samimi seboj in ki nas ponižuje tudi v inozemstvu."¹¹

Zatišje je začelo minevati julija 1919. Na liberalni strani je to pokazal *Slovenski narod*, ko je za katoliško stran uporabil star sramotilni izraz "klerikalno kopito".¹² Kmalu zatem so na zboru zaupnikov JDS opozorili, da VLS začenja s strankarskim bojem, ki se v ničemer ne razlikuje od kulturnega boja v Avstriji. Udeleženka zborovanja s podeželja se je pritožila nad ravnanjem duhovnikov, ki se skušajo maščevati vsakomur, kdor jih ne podpira.¹³ Sledil je *Narodov* očitek Korošču, da se je prelevil v najbolj zagrizenega strankarja in fanatika, ki – "bivši voditelj naroda in zaveznik v naši borbi za svobodo" – hladnokrvno zapostavlja

⁶ "'Nedeljski dogodki v Želimljah', *Slovenski narod*, 12. 4. 1919, št. 87, str. 1; 'Kri je tekla', *Slovenec*, 8. 4. 1919, št. 80, str. 1–2; 'Hura!', *Slovenec*, 9. 4. 1919, št. 81, str. 1.

⁷ 'Kardinalu Francisu Bourneju', *Slovenski narod*, 10. 3. 1919, št. 59, str. 1; 'Slovesen sprejem kardinala Bourneja v Ljubljani', *Slovenski narod*, 11. 3. 1919, št. 60, str. 3.

⁸ 'Slovenci!', *Slovenski narod*, 12. 5. 1919, št. 110, str. 1. Glej tudi 'Slovenci!', *Slovenec*, 11. 5. 1919, št. 108, str. 1; 'Slovenci!', *Naprej*, 12. 5. 1919, št. 107, str. 1.

⁹ O poskusu VLS, da bi ustanovili Jugoslovansko ljudsko stranko glej Momčilo Zečević, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977), str. 245–246, 252, 254, 256–258, 260–262.

¹⁰ 'Dr. Korošec na razpotju', *Slovenski narod*, 14. 5. 1919, št. 112, str. 2.

¹¹ Ivan Tavčar, 'Za kulturo in človekoljubje', *Slovenski narod*, 31. 5. 1919, št. 127, str. 1.

¹² 'Herostrat', *Slovenski narod*, 3. 7. 1919, št. 154, str. 1.

¹³ 'Zborovanje zaupnikov JDS', *Slovenski narod*, 7. 7. 1919, št. 157, str. 2.

državne interese strankarskim.¹⁴ Kot je leta 1920 zapisal tedanji predsednik JDS dr. Vekoslav Kukovec, je, "jezuitski lisjak", odkril "svoje staro tolsto srce". On in njegovi vlečejo na dan sekiro.¹⁵ Še hujši je bil resen opomin, da je zaradi znašanja kateheta nad dijakom ene od ljubljanskih srednjih šol, ta med poukom verouka s strelnim orožjem poskušal storiti samomor;¹⁶ o tem je *Narod* pisal tudi poprej.¹⁷

Slovenski narod je obudil tudi načelno kritiko Cerkve in katoliškega gibanja. Pri tem je treba spomniti, da so bili liberalci v dogmatsko-zakramentalnem pogledu lojalni katoličani v zasebnem življenju. Odklanjali pa so politično razsežnost verskega prepričanja.¹⁸ *Narod* je spomladi 1920 objavil razmišljanje avtorja "iz svobodoljubnih krogov", ki je opozarjal na izkrivljenje prvotnega Kristusovega nauka. "Kristovi nasledniki so zgodaj oblekli idejo z gmoto. Ideja je stopila v ozadje, v ospredju pa stoji gmotna cerkvena organizacija, sistem organiziranega katoliškega duhovništva in redovnikov. Idejo zamenja bogastvo, orožje, boj za oblast in nadrejenost cerkvene oblasti nad posvetnimi državami." Rimski papež se opira na svetopisemsko ideologijo, da vsa posvetna oblast izhaja od Boga in on je živi božji zastopnik na zemlji.

Ideja prvotnega Kristovega nauka kristjanske morale in humanitete je zatemnela, na njeno mesto pa je stopila preiščljeno organizirana katoliška cerkev z vsemi prilastki oblasti, bogastva, vpliva za zmago – nikakor moralnih Kristovih načel, temveč za ukrepitev političnega položaja, katoliške duhovščine in za končno zmago: duševno in telesno podvreči svoji volji vse narode in ves kristijanski svet.¹⁹

Svoja kulturnobojna načela hočejo raztegniti preko celotne Evrope. Avtor je tu opozoril na organizacijo Svobodne misli, ki se na mednarodni podlagi bori za svobodo misli, pisanja, vere in vesti in hoče z izobraževanjem na znanstveni podlagi in s civilno etiko brez prejudicev cerkvenih dogem odpreti nove poglede na državo in človeško družbo.²⁰ "Morete li vzdržati trditev, da je današnja katoliška cerkev s svojim sijajem, bogastvom, s svojo ošabno hierarhijo še Kristusova cerkev?", je leto dni kasneje drugi avtor spraševal katoliško stran. "Morete li", je nadaljeval,

¹⁴ "Frvolna igra se nadaljuje", *Slovenski narod*, 12. 9. 1919, št. 212, str. 1.

¹⁵ V.[ekoslav] Kukovec, "Ob glavnem zboru ljudske stranke", *Slovenski narod*, 14. 4. 1920, št. 84, str. 1.

¹⁶ "Junaški čin", *Slovenski narod*, 27. 9. 1919, št. 225, str. 1.

¹⁷ "Kultura: počil je strel", *Slovenski narod*, 4. 6. 1919, št. 130, str. 5.

¹⁸ Zvonko Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na preobodu iz 19. v 20. stoletje* (Ljubljana, 2004), str. 18, 103. Prim. tudi str. 19, 20, 99 in isti, *Slovenski klasični liberalizem: idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891–1921* (Ljubljana, 2000), str. 86 (dalje: Bergant, *Slovenski klasični liberalizem*).

¹⁹ P., "Rimsko-katoliška internacionala", *Slovenski narod*, 1. 4. 1920, št. 74, str. 1.

²⁰ Prav tam.

iskreno kazati, da večina katoliške hierarhije živi resnično krščansko življenje? Moreti li ravno od najvernejšega človeka zahtevati, da sledi brezpogojno takemu duhovnemu vodstvu? Ali ni v očeh pravega krščanskega človeka čisto pravilno, ako stigmatiziramo to popačeno krščanstvo kot to kar je: Klerikalizem? Klerikalcu v usta vzeti [dati – op. J. P.] krščanstvo – je blasfemija.²¹

Proti veri so tisti, ki jo izrabljajo v svoje posvetne namene, proti krščanstvu so tisti, ki ga postavljajo na glavo.²²

V zagovoru neokrnjenega verskega čustva, vere iz srca, je *Slovenski narod* utemeljil boj proti nesreči vseh nesreč, največjemu zlu, naj se pojavlja v tej ali oni obliki – političnemu katolicizmu (t. i. klerikalizmu).²³ Julija 1921 je ponatisnil članek profesorja zgodovine krščanstva na sorbonski univerzi dr. Charlesa Guigneberta o verskem vprašanju v Franciji. Članek je podal naslednjo opredelitev t. i. klerikalcev: "Klerikalcev ne smemo zamenjati s pravimi, vernimi, prepričanimi katoliki, ti so popolnoma drugačni, ti stavijo kot prvo zahtevo prostost za vse ljudi, pravico, da ima lahko vsak svoje prepričanje, svoje mišljenje." –

Klerikalizem [pa] je politično mišljenje, ki temelji na cerkvi, in se je poslužuje kot sredstva, uničiti demokratske principe: svobodo mišljenja, govora in pisanja. Klerikalec, ki hoče vladati nad maso, si pravi, da je vera izvrstno sredstvo, da pomaga ljudem prenašati njih revščino in bogastvo drugih. Cerkev nalašč meša klerikalizem in vero, ki nimata med seboj nič skupnega, saj klerikalni program ni verski program, ampak političen. Tako je klerikalizem kot račun, kot izrabljanje vere v politične namene prav malo simpatična prikazen. /.../ Klerikalcev ne smemo zamenjati s pravimi, vernimi, prepričanimi katoliki, ti so popolnoma drugačni, ti stavijo, kot prvo zahtevo prostost za vse ljudi, pravico, da ima lahko vsak svoje prepričanje, svoje mišljenje.²⁴

Paziti je treba, da ne zamenjujemo bogočastnih navad z globokim verskim prepričanjem, in navideznih katolikov s pravimi verniki.²⁵

Guignebert je obravnaval tudi intelektualno stran verskega vprašanja. Cerkevno mišljenje je nasprotno modernemu, saj Cerkev temelji v razodetju, otrplosti v absolutni resnici, ki jo je od 16. stoletja prikrojevala po praktičnih potrebah. Zanj je značilno nezaupanje v znanost, za katoliško vzgojo pa boječnost in lahkomiselnost. Moderno mišljenje nasprotno pomeni svobodno iskanje resnice v

²¹ Brat Samo, "Sokolstvo in klerikalizem", *Slovenski narod*, 2. 4. 1921, št. 74, str. 1.

²² Prav tam.

²³ "Dnevne vesti: naše stališče napram dr. Šusteršiču", *Slovenski narod*, 15. 4. 1922, št. 87, str. 3.

²⁴ M. (pravilno Charles) Guignebert, "Versko vprašanje v Franciji", *Slovenski narod*, 9. 7. 1921, št. 151, str. 1.

²⁵ M. (pravilno Charles) Guignebert, "Versko vprašanje v Franciji", *Slovenski narod*, 10. 7. 1921, str. 1.

dejstvih, upoštevanje znanosti, smisel za razvoj in razširjanje znanja. Za moderno vzgojo sta značilna pogumna radovednost in kritičen duh. Med obema mišljenjema je popolno nasprotje in boj med njima je neizogiben. Cerkev je nasprotovala svobodi mišljenja v filozofiji, zgodovini, eksegezi in si je za svojo oblast prilastila vso vzgojo, medtem ko je z modernim mišljenjem vera v resničnost katoliških naukov pošla. Cerkev se za nasprotovanje, ki ga doživlja, lahko zahvali predvsem lastni zmoti, da je hotela življenje zaježiti, a je ono pljusnilo čez njo, in je njena politika v tako velikem obsegu odvzela veljavo katoliški veri.²⁶

Kot Guignebert, je politični katolicizem opredeljeval tudi *Slovenski narod*.²⁷ Posebej je opozarjal, da duhovništvo zlorablja vero v politične namene in da je politično delovanje na verski podlagi nevarno za državo, saj vodi v delitve po veri na pravoslavne, katolike in muslimane.²⁸ Z zahtevo naj država prepreči politično in agitacijsko zlorabo Cerkve in prižnice, je podpiral uvedbo kancelparagrafa, zakonske določbe, ki bi določala, da verski predstavniki svoje duhovniške službe in duhovniških nalog ne bi smeli izkoriščati v politične namene. Ob tem je poudaril, da ta zahteva ni uperjena proti veri in najmanj proti gospodarskemu delovanju duhovščine.

Naše mnenje je bilo vedno, da naj ostane vera vedno kot svetinja širokih plasti našega naroda brez dotike s politiko, da se po njej – kateri se je opetovano naglašalo, da je vlačuga – ne okuži. Interesi posvetnega blagostanja nimajo prav nič opraviti z življenjem po smrti, življenjska politika države nič s skrbjo za zveličanje. Iz teh vzrokov smo vihteli vedno bič nad onimi, ki so zanašali politično borbo v cerkev ter imeli pred Najsvetejšim namesto besed ljubezni v ustih samo preklinjanje, natolcevanje, hujskanje, obrekovanje in zlorabo vere. V tej borbi bomo vztrajali tudi v bodoče in iz teh vzrokov bomo zahtevali vedno in vedno, da izgine politika s svojimi izrodki iz cerkve. S to svojo zahtevo pa se tudi prav nič ne dotikamo verskega prepričanja ljudstva in mu niti najmanj ne kratimo pravice in dolžnosti skrbeti za svoj duševni blagor. To spoznanje je pri nas staro in vsakomur znano in pri tem bomo vztrajali. Naš boj velja samo zlorabi cerkve v politične namene, ne pa duhovništvu v njegovem prosvetnem delovanju.²⁹

²⁶ Prav tam.

²⁷ Prim. E. V., "Narodna cerkev in drugo", *Slovenski narod*, 4. 9. 1920, št. 202, str. 1; "Klerikalni politiki", *Slovenski narod*, 10. 11. 1920, št. 257, str. 1; "Vera je v nevarnosti?", *Slovenski narod*, 6. 4. 1921, št. 76, str. 1; "Katoliško časopisje", *Slovenski narod*, 15. 12. 1921, št. 281, str. 1; "Dr. Korošec sega po orožju", *Slovenski narod*, 1. 6. 1922, št. 124, str. 1.

²⁸ "Duhovniška politika", *Slovenski narod*, 3. 12. 1920, št. 277, str. 1.

²⁹ "Poglavje o nagobčnikih", *Slovenski narod*, 7. 10. 1920, št. 229, str. 1. O vprašanju kancelparagrafa in njegovi uvedbi v Kraljevini SHS/Jugoslaviji glej Jurij Perovšek, "Slovenska politika in uvedba kancelparagrafa v prvi jugoslovanski državi", v: *Jugoslavija v času: devetdeset let od nastanka prve jugoslovanske države = Yugoslavia through time: ninety years since the formation of the first state of Yugoslavia*, ur. Bojan Balkovec (Ljubljana, 2009), str. 105–117.

Vemo pa, je *Narod* povzel poudarek Ivana Tavčarja z zbora JDS pred volitvami v Ustavodajno skupščino Kraljevine SHS 28. novembra 1920,

če nastopi pri nas stranka, kateri na čelu stoji duhovščina [Slovenska ljudska stranka, SLS, v katero se je leta 1920 preimenovala VLS – op. J. P.], ter vrže med ljudstvo parolo, da je vera v nevarnosti, potem je s tem zadeto najsrčneje čutilo našega kmeta, da ne more voliti drugače, kakor zahteva njegov dušni pastir.³⁰

Geslo katoliške strani, da je vera v nevarnosti, je *Slovenski narod* povezoval z njenimi napadi na liberalno politiko, ki da meče križe iz šol, pljuva kipe svetnikov in s pravoslavjem kvari slovensko mladino. Opozarjal je, da "klerikalna hidra" dviga glavo. To se vidi tudi v tem, ko fanatični duhovniki odrekajo spovedne odveze in obhajilo naprednjakom (liberalcem).³¹ "Liberalci so že sto in stokrat Kristusa znova na križ pribili", je konec oktobra zapisal Tavčar.³² Za katoliško časopisje je značilna surovost, je pribil *Narod*. Med pristaše SLS vnaša polno izmišljotin o liberalcih, da jih nato vsevprek zmerjajo. Zganiti se morajo tudi na liberalni strani in katoliškemu časopisu napovedati skrajni boj.³³

Boj proti katoliški politični strani je *Slovenski narod* napovedal z navedkom iz govora "mladoliberalnega" voditelja Žerjava na seji izvrševalnega odbora JDS 21. oktobra 1920. Žerjav je v tistem delu govora, ki je zadeval razmerje JDS kot svobodomiselne stranke do vere, zagotovil spoštovanje verskega prepričanja. Nadaljeval pa je:

Katoliška cerkev nosi v svojem plašču mir in vojno z našo stranko in državo. Ako bo zmerna, zlasti če bo prenehala z organiziranjem posebne cerkvene politične stranke [SLS – op. J. P.], ne bo nikdar incidentov. Drugim veroizpovedovanjem ne pride na misel, da organizirajo verske stranke. Klerikalizem, ki ga vodi šef v italijanskem Rimu *bomo preganjali*, dokler ga ne *preženemo* iz Jugoslavije. Ker more le katoliški del naroda organizirati, je že sam ob sebi nujno separatističen, zato ga je treba v interesu države *zatreti*.³⁴

Žerjavov poudarek se je lepo skladal z liberalnim in *Narodovim* prepričanjem, da je politični katolicizem povsod sovražnik države, tako tudi Jugoslavije, ki jo načelnik SLS Korošec ruši, kot je to nekoč počel Rasputin v Rusiji. Politični

³⁰ "Z zbora demokratske stranke", *Slovenski narod*, 7. 11. 1920, št. 255, str. 2.

³¹ A., "Krvaveča Kristova glava", *Slovenski narod*, 20. 11. 1920, št. 266, str. 2.

³² Ivan Tavčar, "Volilni manifest SLS", *Slovenski narod*, 29. 10. 1920, št. 248, str. 1.

³³ "Katoliško časopisje", *Slovenski narod*, 15. 12. 1921, št. 281, str. 1.

³⁴ "Program Jugoslov. demokratske stranke za volitve v konstituantu", *Slovenski narod*, 24. 10. 1920, št. 244, str. 1.

Gregor Žerjav (1882–1929) (*Spominski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, ur. Jože Lavrič, Josip Mal in France Stele (Ljubljana, 1929), str. 89)

katolicizem ni naroden, ni slovenski, ne slovanski, temveč pomeni tujstvo, vati-kansko politiko, katere glavni smoter je, da razruši mlado jugoslovansko državo in na njenih razvalinah zopet vzpostavi njegovo staro zaščitnico – habsburško Avstrijo.³⁵ Tako skrajno gledanje je grobo zanikalo narodnostno vsebino kato-liškega gibanja.

Slovenski narod je opozoril tudi na izjavo predsednika JDS Kukovca na strankinem zboru 10. aprila 1921, ki je trdil, da politični katolicizem na Slo-venskem nima gospodarske in socialne utemeljenosti. Zato se njegove idejne zmage ni bati.³⁶ Glede na široko gospodarskosocialno mrežo katoliške strani in prav tako široke privrženosti SLS v volilnem telesu, je bila taka izjava zelo vpra-

---

³⁵ "Klerikalna volilna taktika", *Slovenski narod*, 28. 10. 1920, št. 247, str. 1; "Klerikalna politika ni sloven-ska, ne slovanska, je – vatikanska, *Slovenski narod*, 1. 1. 1921, št. 1; str. 1–2, "Klerikalizem je povsod sovražnik države", *Slovenski narod*, 26. 1. 1921, št. 20, str. 1.

³⁶ "Zbor zaupnikov jugoslov. dem. stranke", *Slovenski narod*, 12. 4. 1921, št. 81, str. 1.

šljiva. Prav tako je bilo vprašljivo *Narodovo* mnenje, da je političnemu katolicizmu odzvonilo "za nedogled".³⁷ *Narod* je to sicer napovedal po volitvah v Ustavodajno skupščino Kraljevine SHS, na katerih je SLS zmagala le z relativno večino, v času omenjene napovedi pa je prešla v opozicijo. Očitno ni verjel svoji prejšnji trditvi o nenehni prilagodljivosti in obstojni moči političnega katolicizma, zaradi katere je trajno prisoten v družbenem in političnem prostoru.³⁸ Dejansko pa je prav v tem videl smisel svojega kulturnega boja, saj se s "klerikalizmom" bori že petdeset let. "Poznamo njegove metode in cilje, doživljali smo njegove strahote, persekucije, ubijanje talentov in vse protikulturne zločine."³⁹ Na *Narodovih* straneh se je našel tudi ponatisnjen članek Otadžbina moja iz *Beograjskega dnevnika*. *Narod* ga je objavil pod naslovom Srbi proti SLS. Članek je spominjal na surovi vzklik na Slovenskem leta 1914 "Srbe na vrbe!", ki naj bi bil značilen za katoliško stran, sedaj pa so katoliški duhovniki ministri v jugoslovanski vladi. Srbija (in ne Kraljevina SHS – J. P.) je dočakala, da so se v njeno "vrhovno upravo urinili avstrijski klerikalci, papeževi agenti" Srbski narod, kako lahko sedaj prenašaš, da ti postanejo gospodarji katoliški duhovniki, plačanci našega krvnega sovražnika, zakleti sovražniki svobode, svetlosti in demokracije, je spraševal *Beograjski dnevnik*. "Srbija, domovina moja, ako si med vojno morala pretrpeti tolike fizične muke, kdo te danes sili, da prenašaš to sramoto in da vodiš na vlado avstrijske katoliške pape?"⁴⁰

Narod je povzel tudi članek, ki ga je po I. slovanskem orlovskem taboru, 29. julija do 3. avgusta 1920 v Mariboru, objavil *Glasnik srpske pravoslavne cerkve*. *Glasnik* je pripadnike katoliške telesnovzgojne organizacije Orel imenoval vsiljence latinske cerkve, ki so z latinščino zastupili svoje telo, kri in dušo in se zavezali, da bodo kot prva bojna četa nastopali v političnem boju Katoliške cerkve proti njihovi domovini. Objela sta jih latinski fanatizem in rimski katolicizem in izgrizla ter uničila njihovo slovansko bratsko dušo; glas Rima se jasno sliši tudi iz ust slovenskih Orlov. Tu je *Glasnik* postavil opomin, in sicer, da se mora, zaradi duhovne enotnosti s svojimi pravoslavni brati, vsakdo, ki je Slovan, in hoče rešiti svojo slovansko dušo iz verig duhovnega suženjstva latinskega zahodnega sveta, odpovedati Rimu in vsemu kar so mu vsilili sovražniki slovanske svobode. *Narod* je ob koncu povzetka pripisal, da je v *Glasnikovih* besedah mnogo resnice in katoliški duhovniki, če so res narodni, bodo morali o njej hočeš nočeš razmišljati.⁴¹

³⁷ "Odbit klerikalen naskok", *Slovenski narod*, 23. 3. 1921, št. 66, str. 1.

³⁸ "Klerikalizem je povsod sovražnik države", *Slovenski narod*, 26. 1. 1921, št. 20, str. 1.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ "Srbi proti SLS", *Slovenski narod*, 24. 2. 1920, št. 44, str. 1.

⁴¹ "Odreči se moramo Rimu...", *Slovenski narod*, 8. 9. 1920, št. 205, str. 1–2.

Svoje "protirirsko" stališče je *Slovenski narod* podkrepil z vprašanjem, ki ga je na katoliško stran naslovil glede odhoda tržaško-kopskega škofa, Slovenca dr. Andreja Karlina, z njegovega škofovskega mesta leta 1919. Zaradi italijanskih nacionalističnih pritiskov se je Karlin odpovedal škofovskemu mestu in papež ga je razrešil. Namesto njega je za novega škofa imenoval Italijana Angela Bartolomasija.⁴² *Slovenski narod* je spraševal, ali je bilo papeževo ravnanje upravičeno, ko je Karlina razrešil brez kanoničnega vzroka, in ali ne bi bila njegova dolžnost povzdigniti glas zoper nasilje nad njim? Spraševal je tudi, ali je pravično, da Vatikan v povsem slovanske kraje pošilja italijanske duhovnike, ki ne obvladajo jezika tamkajšnjega prebivalstva? Ali zato nista vera in zveličanje duš mnogih v nevarnosti? Od kod ima Vatikan pravico, da nasilnežem pomaga uničevati naš narod še v 20. stoletju? Ali tega ne bo konca? K temu je dodal, da so Italijani najslabši katoličani na svetu. Njihova vera obstaja na zunaj, je prazna in sloni na kultu raznih "svetinj". Kot primer je navedel, da v neki cerkvi na severu Italije častijo pero, ki naj bi pripadalo angelu Gabrijelu, drugje rep osla, ki naj bi nesel sv. družino v Egipt, v tretji podkev, ki naj bi padla na zemljo s konja, ko se je Elija v gorečem vozu peljal v nebesa! In še mnogo takih neumnosti, tudi škandaloznih, ki jih raje zamolčimo. Italijani so tudi najgrši preklinjevalci. Noben narod ne blati in ne grdi Boga, Marije in sploh vsega, kar je versko in kar je v zvezi s Cerkvijo na tako ostuden način, kot oni. "O Avgijev hlev, a Herakleja ni!"⁴³

Ob kritiki vatikanske narodnostno-cerkvene politike v Italiji, je znal *Slovenski narod* izreči tudi dobro besedo o cerkvenih dostojanstvenikih. To se je pomenljivo pokazalo ob smrti "očeta" slovenskega političnega katolicizma dr. Antona Mahniča 14. decembra 1920, ki mu je bil *Slovenski narod* desetletja neusmiljen nasprotnik. O Mahniču se je ostro izražal tudi po njegovi smrti. A ko je umrl, je njegov nastop, ki je vodil do "ločitve duhov", ocenil kot potreben in koristen. V načelih namreč ni kompromisov in Mahničev *aut-aut* je storil konec slovenskemu polovičarstvu, nenačelnemu slepomišenju in kolebanju na vse strani. To je bila Mahničeva zasluga. "Danes lahko mirno priznamo, da je bil dr. Mahnič cel mož, vlit iz enega kova. Ni bil talent, a vztrajen, brezobzirno dosleden ter železne volje, delavec, kakršnih pozna premalo naša kulturna zgodovina. Njegovim načelom se je moral ukloniti velik del našega naroda." Njegov pritisk na vse javno slovensko življenje je rodil odpor, ki je bil plodovit in njegova negativna kritika je rodila tudi pozitivne uspehe. *Narod* je opozoril še na Mahničevo literarno kritiko Prešerna, Gregorčiča, Stritarja in

⁴² Milica Kacin-Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918–1921* (Maribor–Trst, 1972), str. 238; Lkn. (France Lukman), "Karlin Andrej", v: *Slovenski biografski leksikon: 3. zvezek*, ur. Izidor Cankar, Joža Glonar in Janko Šebinger (Ljubljana, 1928), str. 429.

⁴³ "Vera je v nevarnosti?", *Slovenski narod*, 6. 4. 1921, št. 76, str. 1. Glej tudi "Italija in Vatikan", *Slovenski narod*, 12. 12. 1919, št. 241, str. 1; "Vatikan in Jugosloveni", *Slovenski narod*, 28. 5. 1920, št. 119, str. 1; "Smrt papeža Benedikta XV.", *Slovenski narod*, 24. 1. 1922, št. 19, str. 1.

Aškerca in kasnejše škofovsko delo na Krku. Poudaril je njegovo kodificiranje staroslovanske liturgije za krške župnije in odpor proti italijanskim okupacijskim oblastem po prvi svetovni vojni. Zapis je zaključil z besedami "Časten mu spomin!" Ni pa mogel mimo predhodnega opozorila, da je umrl ravno v času, ko so volitve v Ustavodajno skupščino pokazale na konec cerkvene prepotence.⁴⁴ Dodajmo naj, da je Anton Mahnič, kot je razvidno iz primerjave njegovih spisov z naukom vodstva Cerkve, le dosledno skušal uveljaviti cerkvena stališča v konkretnem življenju, pri tem pa je v svojem idealizmu prezrl dejstvo, tako kot ga je prezrlo tudi samo vodstvo Cerkve, da med načeli in stvarnostjo vedno obstaja razkorak.⁴⁵ – Ko je 28. marca 1922 umrl lavantinski škof dr. Mihael Napotnik mu je *Slovenski narod* posvetil spoštljiv, stvarno pisan nekrolog. Od njega se je poslovil: "Bodi pokojniku ohranjen med našim narodom časten spomin!"⁴⁶

Slovenski narod je obeležil tudi smrt papeža Benedikta XV., 22. januarja 1922. Spomnil je na njegovo skrb za vojne ujetnike pri vojskujočih se državah med svetovno vojno in njegova mirovna prizadevanja. Spomnil je tudi, da jugoslovanski škofi še niso prejeli odgovora na spomenico s prošnjo po slovanskem bogoslužju, ki so jo predložili Vatikanu, ter na preganjanje slovenskih in hrvaških duhovnikov v Italiji, ki jih Vatikan ni ščitil tako, kot bi jih moral. Kot Jugoslovani sicer nimamo vzroka, da bi se navduševali nad pokojnim papežem, je menil *Narod*. Bil pa je nesporno velik in plemenit človek, spreten državnik in diplomat, kot Italijan pa je najprej čutil s svojim narodom.⁴⁷ – O novem papežu, Piju XI., je predvsem poudaril, da je goreč italijanski nacionalist, smernice njegovega pontifikata pa ne bodo toliko katoliške, vesoljne, kot predvsem italijanske, romanske.⁴⁸ Tu je pridal kulturnobojno opozorilo: "Morda pride čas, ko bodo Slovani uvideli, da tudi njih verski spas ni v – Rimu. In šele takrat bodo Slovani v istini svobodni – telesno in duševno!"⁴⁹

Slovenski narod je kulturnobojno ostrino pokazal tudi ob drugih priložnostih. Pred volitvami v Ustavodajno skupščino je Ivan Tavčar urednike katoliškega časopisja imenoval "katoliške kavke". Očital jim je surovo pobijanje nasprotnikov SLS v njihovih listih – "vsakega političnega nasprotnika za lase privleče-

⁴⁴ "† Vladika dr. Anton Mahnič", *Slovenski narod*, 18. 12. 1920, št. 289, str. 2. Opozorila *Slovenskega naroda* na Mahničev odpor proti italijanskim okupacijskim oblastem po prvi svetovni vojni glej tudi v "Vatikan in Jugoslovenci", *Slovenski narod*, 28. 5. 1920, št. 119, str. 1; "Vera je v nevarnosti?", *Slovenski narod*, 6. 4. 1921, št. 76, str. 1.

⁴⁵ Bergant, *Slovenski klasični liberalizem*, str. 39.

⁴⁶ "† Škof dr. Mihael Napotnik", *Slovenski narod*, 30. 3. 1922, št. 73, str. 3.

⁴⁷ "Smrt papeža Benedikta XV.", *Slovenski narod*, 24. 1. 1922, št. 19, str. 1.

⁴⁸ "Milanski kardinal Ratti – papež Pij XI.", "Najnovejša poročila: Pij XI.", *Slovenski narod*, 8. 2. 1922, str. 1, 3, "Italijanski papež", *Slovenski narod*, 12. 2. 1922, št. 35, str. 1.

⁴⁹ "Milanski kardinal Ratti – papež Pij XI.", *Slovenski narod*, 8. 2. 1922, str. 1.

jo v svoje liste, ga potem z batinami pretepejo, ga do nagega slečejo ter vržejo v koprive" –, medtem ko bi se morali bati, "da se jim končno ne bodo obesili mlinski kamni na vrat in da jih naš Izveličar, ko bo sodil, ne bo dal potopiti sredi Blejskega jezera, da bodo še malo pobingljali z nožicami, nato pa se pogreznili do črnega dna!" Na njih ni nič katoliškega, podobni so kavkam, ki samo zato iščejo temne prostore po katoliških zvonikih, da so tam na toplem in, kolikor se jim ljubi, odmetavajo svoje blato!⁵⁰ Tavčarjevo svarilo o "mlinskem kamnu" je bilo dejansko sovražno. Merilo je na Jezusov izrek iz Evangelija po Luku: "Bolje je zanj, da mu obesijo mlinski kamen na vrat in ga vržejo v morje, kakor da pohujša enega od teh malih."⁵¹ Še huje pa je nastopil odvetnik, potopisec, planinski pisatelj in esejist dr. Josip Ciril Oblak, ki je na straneh *Slovenskega naroda* spraševal, "ali bi se danes našel pri nas Princip v slučaju, da bi se drznil Franc Ferdinand v novi podobi v osebi Ivana Šusteršiča prikazati na naših tleh, naš slovenski Princip, ki bi branil našo narodno čast in naš ponos, ne le pred srbsko, nego pred celo evropsko javnostjo?"⁵² Oblakov članek je v *Narodu* požel odobravanje.⁵³

Pred volitvami v Ustavodajno skupščino je *Slovenski narod* objavil tudi poročilo s predvolilnega shoda JDS 25. novembra 1920 na Prulah v Ljubljani. Na shodu je "starin" Triller pozval k strnitvi vseh naprednih (liberalnih) sil v boju proti političnemu katolicizmu, za katoliško stran pa je uporabil razširjeno zaničljivo oznako, da je "črna". Predvolilni politični boj⁵⁴ je primerjal s sejmiščem, na katerem na stojnicah stranke volivcem ponujajo svoje blago. Pri največji, stojnici SLS, "se prodaja na videz slovensko barvano blago, a če se natančneje pogleda, se vidi, da sili na dan že črna podloga".⁵⁵ Kot so tedaj pri *Slovenskem narodu* mislili o Korošču, bi jo lahko najbolj videli pod njegovo politično obleko, saj je "najbolj prepreden in za našo kraljevino najopasnejši mož, zakaj politika, ki jo on vodi, je smrtonosna za napredek našega troimenskega naroda, ker zavaja ljudstvo ter ga podi nazaj v mračni srednji vek, kjer so bile na dnevnem redu inkvizicija, grmade in temne ječe".⁵⁶ Iz njega se je tudi norčeval. Duhovnik Korošec je bil v tistem času minister za promet, *Narod* pa je o njegovem ministrskem položaju zapisal novico, da so v Nemčiji skoraj popo-

⁵⁰ Ivan Tavčar, "Dr. Korošec v Mariboru", *Slovenski narod*, 8. 10. 1920, št. 230, str. 1.

⁵¹ Lk 17,2. Prim. tudi Evangelij po Mateju (Mt 18,6) in Evangelij po Marku (Mr 9,42) – *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod* (Ljubljana, 1997).

⁵² Josip Cir.[il] Oblak, "Narodni heroizem in mi", *Slovenski narod*, 21. 11. 1920, št. 53, str. 1.

⁵³ "Tihi heroizem klerikalcev", *Slovenski narod*, 24. 11. 1920, št. 269, str. 1.

⁵⁴ Več o predvolilnem boju na Slovenskem glej: Ana Šela in Mateja Matjašič Friš, "Volitve v Ustavodajno skupščino leta 1920 na Slovenskem: predvolilni boj", *Studia Historica Slovenica* 22, št. 3, str. 717–766

⁵⁵ "Politika in program demokratske stranke", *Slovenski narod*, 26. 11. 1920, št. 271, str. 1.

⁵⁶ "Duhovniška politika", *Slovenski narod*, 3. 12. 1920, št. 277, str. 1.

Ivan Tavčar (1851–1923) (Wikimedia Commons)

kali od smeha, ko so izvedeli, da pri nas "dušebrižnik kurira prometne rane".⁵⁷ Obšel ni tudi zahteve SLS po avtonomiji Slovenije. Ta naj bi ponovno zagotovila nadvlado duhovščine v Sloveniji.⁵⁸

Slovenski narod je opozarjal tudi na druga vprašanja, ki so zadevala katoliško stran. Opozarjal jo je, da med ljudstvom živi tudi težnja po uvedbi slovenskega bogoslužja, in v sočnem jeziku poročal o odporu katoliškega občinstva na predavanju "narodnega duhovnika" Boža Miloševića o "narodni cerkvi" 19.

⁵⁷ "Klerikalni politiki", *Slovenski narod*, 10. 11. 1920, št. 257, str. 1.

⁵⁸ "Politične vesti: SLS proti dr. Korošču?", *Slovenski narod*, 10. 12. 1920, št. 282, str. 2.

februarja 1921 v Mestnem domu v Ljubljani.⁵⁹ Svoje strani je odprl tudi obravnavi vprašanja duhovniških plač in slabega položaja duhovščine – t. i. duhovniškega proletariata. Na povabilo uredništva *Slovenskega naroda* je o tem vprašanju pisal profesor cerkvenega prava na ljubljanski Pravni fakulteti dr. Rado Kušej. Leta 1923 je objavil tudi obsežno delo o cerkvenem pravu.⁶⁰ Kušej se je zavzel za olajšanje njihovega gmotnega položaja. Poudaril je, da velika večina duhovščine živi v bedi in pomanjkanju, posebej kaplani in župniki na siromašnih župnijah. Opozoril je, da če bi tisti, "ki imajo za duhovništvo vedno samo pikre obsodbe, psihološko premostrili njegov položaj, /.../ morda našli proti tem pojavom duševne bolezni uspešnega zdravila". Ne pozabimo, da je duhovništvo stoletja branilo naše narodne meje in so njegovi zastopniki po veliki večini odločni narodni možje, ki se jim po krivici podtika protidržavno mišljenje. Pozval je k pravičnejšemu presojanju duhovništva, saj se včasih po nepotrebnem piše na rovaš celotnega stanu.⁶¹ O vprašanju duhovniških plač je pisal tudi honorarni predavatelj upravnega prava na Tehnični fakulteti v Ljubljani dr. Ivan Škarja in se zavzel za njihovo izboljšanje.⁶²

Slovenski narod je Kušejevi obravnavi cerkvenih vprašanj namenil precej prostora. Kušej je v januarju, februarju in marcu 1921 v *Narodu* objavil več prispevkov, v katerih je pisal o veri in verski svobodi, cerkveni politiki Jugoslavije, ustavni zagotovitvi verske svobode, verski vzgoji v šolah, cerkveni sklenitvi zakonske zveze, konkordatu, t. i. narodni cerkvi, razmerju med državo in cerkvenim pravom in septembra o že omenjenem vprašanju gmotnega položaja duhovništva. Ocenjeval je, da je Katoliška cerkev versko nestrpna, glede razmerja med državo in cerkvijo pa je zagovarjal načelo paritetne države. V tem primeru država v svojih mejah ne priznava nobene druge enakovredne oblasti, vendar v okviru svojih zakonov cerkvam kot javnopравnim korporacijam jamči samoupravo in svoboden razvoj. Kušej je zagovarjal svobodo vere in vesti, kar pomeni, da mora država postopati nasproti priznanim veroizpovedim tako, kot da jim sama pripada. Verouka v šolah ni podpiral, cerkve in verske družbe pa naj svoj vpliv na vzgojo in pouk otrok uveljavijo v lastnem delokrogu. Glede sklepanja zakonske zveze je podpiral nekonfesionalno obliko njene sklenitve in izključno kompetenco države v njenem civilnopravnem vidiku, ob tem, ko

⁵⁹ E. V., "Narodna cerkev in drugo", *Slovenski narod*, 4. 9. 1920, št. 202, str. 1; "Miloševičevo predavanje. – Klerikalne demonstracije", *Slovenski narod*, 22. 2. 1921, št. 42, str. 3.

⁶⁰ Rado Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve: s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev* (Ljubljana, 1923).

⁶¹ Rado Kušej, "Pomoč duhovništvu", *Slovenski narod*, 27. 9. 1921, št. 216, str. 1.

⁶² Iv.[an] Škarja, "Duhovniške plače", *Slovenski narod*, 23. 10. 1921, št. 239, str. 1–2, in 26. 10. 1921, št. 241, str. 1. – O tedanjem socialnem položaju duhovščine in t. i. duhovniškem proletariatu glej Boštjan Guček, "Nosi le zakrpano obuvalo": oris družbenega položaja duhovščine na Slovenskem (1918–1941) (Ljubljana, 2022).

bi imeli tudi fakultativni civilni zakon, to je, da je ženinu in nevesti prepuščeno, ali se hočeta poročiti tudi cerkveno ali ne. V vprašanju konkordata je menil, da ni utemeljen, ker za paritetno državo Katoliška cerkev ne more obstajati kot celota, razprostrana preko vsega sveta, ampak samo kot korporacija tistih katoličanov, ki prebivajo v znotraj njenih mej. Že omenjena t. i. narodna cerkev je bila zanj neumestna, ker se pojma narodnost in vera ne pokrivata. Krščanska vera je namenjena vsem in zato ne more biti narodna pač pa je lahko samo mednarodna. Zagovorniki narodnosti v veri temu menda sledijo le zato, da bi dokazali škodljivi vpliv Rima na naše narodnopolitične razmere. Pri gibanju za t. i. narodno cerkev gre bolj ali manj za pojave nezadovoljstva v vrstah duhovščine, ki pa mu manjka notranje prepričevalnosti in zunanje moči, da bi moglo prodreti v sedanjem času verske mlačnosti. Na podlagi načela paritetne države je Kušej presojal tudi razmerje med državo in cerkvenim pravom. To mora biti avtonomno in ga država mora priznati, ker bi sicer avtonomija izgubila vsak pomen. Država je dolžna avtonomni zakon upoštevati in ščititi, ker je tudi avtonomno pravo del javnega reda.⁶³

V odnosu *Slovenskega naroda* do katoliške strani je vidno mesto imelo tudi vprašanje sokolstva. Več generacij obstoječa liberalna telesnovzgojna organizacija Sokol je sicer na prvem pokrajinskem zletu Sokolske zveze SHS 29. in 30. avgusta 1920 v Mariboru v svojih resolucijah poudarila, da ima versko prepričanje vsakogar za nedotakljivo in zavrača žalitve, napade ali smešenje verskega čustvovanja. Omalovaževanje verovanja, ki globoko vpliva na vse človekovo čustvovanje, je sokolstvu tuje. Poudarila je tudi, da Sokolstvo ne služi nobeni stranki, medtem ko se lahko njegovo članstvo zunaj njega javno udeležuje bodisi pri političnih, stanovskih ali razrednih organizacijah. Obsodila pa je izrabljanje verskega mišljenja širokih plasti za strankarske namene (SLS – J. P.) in v korist stanovskih interesov, kar počnejo društva Orlov. Ona so v službi Sokolstvu sovražnih dejavnikov z očitnim namenom zmanjšati pomen in spodkopati delovanje sokolskih društev, proti katerim vodijo nemoralno agitacijo in zavraten boj. – Sokol je skozi ves čas prevevala kulturnobojna usmeritev proti političnemu katolicizmu in orlovski organizaciji, kar se je kazalo v medsebojnih razmerjih in odnosih. Sokoli so v Mariboru svojo držo nasproti političnemu katolištvu izrazili z besedami, da se

⁶³ Rado Kušej, "Vera in verska svoboda", *Slovenski narod*, 11. 1. 1921, št. 7, str. 1; Rado Kušej, "Cerkvena politika Jugoslavije", *Slovenski narod*, 12. 1. 1921, št. 8, str. 1; Rado Kušej, "Kaj naj določi ustava glede verstva?", *Slovenski narod*, 13. 1. 1921, št. 9, str. 1; Rado Kušej, "Verska vzgoja dece", *Slovenski narod*, 14. 1. 1921, št. 10, str. 1; Rado Kušej, "Verska svoboda in zakon (brak)", *Slovenski narod*, 15. 1. 1921, št. 11, str. 1; Rado Kušej, "K vprašanju konkordata", *Slovenski narod*, 12. 2. 1921, št. 34, str. 1; Rado Kušej, "Narodna cerkev", *Slovenski narod*, 6. 3. 1921, št. 53, str. 1–2; Rado Kušej, "Država in cerkveno pravo", *Slovenski narod*, 13. 3. 1921, št. 59, str. 1–2.

*klerikalizem in Sokolstvo /.../ izključujeta. Kdor se prizna klerikalnemu svetovnemu naziranju, po kojem vera stopa v politiko, da se zagotovi gospodstvo mednarodne katoliške hierarhije nad državo in nad duševnim življenjem državljanov, kdor misli, da je na polju umstvenega raziskovanja dopustno le, kar dopušča ta hierarhija, ta ne more biti Sokol.*⁶⁴

Na napade katoliške strani proti sokolstvu je nato *Slovenski narod* odgovarjal z opozorili nanje in poudarjanjem svojih idejnih stališč, ki so pobijala zlorabo vere v politične namene.⁶⁵ *Slovenski narod* je v poročilu o že omenjenem govoru Karla Trillerja objavil tudi njegov poziv o strnitvi vse liberalne strani v boju proti političnemu katolicizmu.⁶⁶

Čas "starinov"

V času, ko je izražal idejne in politične poglede liberalnih "starinov" in njihove obujene NNS, je *Slovenski narod* nadaljeval svoje že zastavljeno pisanje o katoliški strani. Podkrepi je opozorila o potrebi strnitve liberalnih (naprednih) političnih sil v boju proti političnemu katolicizmu, in opozarjal, da se proti zanikanju vsake druge oblike duhovnega življenja, kot jo on hoče – duhovnemu suženjstvu, liberalna stran bori za svobodo raznolike, samo od lastne vesti izbrane in po načelih resnice, dobrote in lepote uravnane duhovnosti.⁶⁷ Poudarjal je, da vse književno bogastvo, kulturni in znanstveni napredek ter ideje moderne tehnike, gospodarstva in socialnega dela na Slovenskem temeljijo v napredni misli in globokih etičnih pobudah, ki izhajajo iz dela velikih duhovnih ustvarjalcev in voditeljev človeštva, in nikakor "iz rok prežvekanih pridig v ostalem vsega spoštovanja vrednih župnikov in kaplanov"; priznal pa je Krekovo gospodarsko in socialno delo za preprostega človeka.⁶⁸ Veljal je tudi opomin o politikujoči duhovščini – izrabljanju vere v politične namene.⁶⁹ Po *Narodu* je duhovščina hotela preko politične in

---

⁶⁴ "Sokolstvo in politika", *Slovenski narod*, 2. 9. 1920, št. 200, str. 1–2.

⁶⁵ "Sokolstvu!", *Slovenski narod*, 26. 8. 1920, št. 194, str. 2; "Kdo je kriv?", "Dnevne vesti: zakaj tako besne?", *Slovenski narod*, 28. 8. 1920, št. 196, str. 1, 2; "Klerikalni napadi na Sokolstvo", *Slovenski narod*, 27. 2. 1921, št. 47, str. 2; Star Sokol, "Sokolstvo in verstvo", *Slovenski narod*, 27. 3. 1921, št. 70, str. 1–2, "Sokolstvo in klerikalizem", *Slovenski narod*, 2. 4. 1921, št. 74, str. 1.

⁶⁶ "Politika in program demokratske stranke", *Slovenski narod*, 26. 11. 1920, št. 271, str. 1.

⁶⁷ "Kako je na klerikalnih shodih?", *Slovenski narod*, 6. 7. 1922, št. 150, str. 1; "Ali je napredni blok možen?", *Slovenski narod*, 16. 1. 1923, št. 11, str. 1; "Po volitvah", *Slovenski narod*, 19. 3. 1923, št. 65, str. 1; "Mi in klerikalci", *Slovenski narod*, 13. 4. 1923, št. 85, str. 1; "O združevanju nacionalnih sil", *Slovenski narod*, 22. 4. 1923, št. 93, str. 1; "Klerikalna igra z gospodi in sužnji", *Slovenski narod*, 30. 5. 1923, št. 122, str. 1; "Mrtvi klerikalizem", *Slovenski narod*, 25. 8. 1923, št. 193, str. 1.

⁶⁸ "Bilanca", *Slovenski narod*, 29. 8. 1923, št. 196, str. 1.

⁶⁹ "Papež proti politikujoči duhovščini", *Slovenski narod*, 21. 10. 1922, št. 240, str. 1; "Klerikalna logika in doslednost", *Slovenski narod*, 3. 7. 1923, št. 148, str. 1

Karel Triller (1862–1926) (*dLib*, Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK)

gospodarske sile katoliškega gibanja v svoje roke prevzeti vso javno oblast. S tem je zapustila evangelijsko oznanjevanje in se vrgla v politični metež ter na socialno in prosvetno delo. Slednje ni imel za problematično. A vprašanje je, ali niso nujnosti političnega boja v katoliško gibanje vnesle omalovaževanje in teptanje krščanskih resnic, ali duhovščina ni postala iz glasnika verskih resnic oznanjevalka politične in duhovne nestrpnosti, sovraštva in zlega? Politični katolicizem je sicer ustvaril veliko stranko, vprašanje pa je, ali je tudi obnovil versko življenje v smislu katoliškega krščanstva? Politični fanatizem strankarsko organiziranih množic še ne pomeni katoliške obnove!⁷⁰

Slovenski narod je posebej poudaril, da stranka političnega katolicizma (SLS), odklanja mirno, strpno solidarno sožitje.⁷¹ V današnjem človeštvu pa

⁷⁰ "Kraljestvo duha in politična stranka", *Slovenski narod*, 18. 5. 1923, št. 113, str. 1.

⁷¹ Prim. "Klerikalna igra z gospodi in sužnji", *Slovenski narod*, 30. 5. 1923, št. 122, str. 1.

Vladimir Ravnihar
(1 8 7 1 – 1 9 5 4)
(*Ilustrirani Slovenec*,
28. 10. 1928, št. 44,
str. 349)

najdemo vrsto verskih nazorov, življenjskih predstav in moralnih pobud. "Ali sta kdaj katoliška stranka in njen tisk priznala enakopravnost tega mnoštva kulturnih stališč, ali sta sploh kdaj začutila potrebo, ravnati plemenito napram drugomislečim. Odtod izhaja tista strupena in nestrpna nota njihovega tiska, ki je bistvo našega klerikalizma, ki se mu gre samo za zunanji strankarski uspeh." Jedro in čisti namen razširjanja pravega, blagega krščanskega duha v javnem in zasebnem življenju tlači z modernimi sredstvi politične demagogije.⁷²

Narodovo stališče je bilo, da katolištvo zahteva dobro, blago in praktično krščanstvo, medtem ko je politično katolištvo veliko zlo, ki uničuje prastare smotre Katoliške cerkve. Politika nujno zastruplja duhove. Je dvakratno zlo za

---

⁷² "Kraljestvo duha in politična stranka", *Slovenski narod*, 18. 5. 1923, št. 113, str. 1.

tiste, ki bi morali oznanjevati kraljestvo duha, ne pa časovno omejene sile. Zato je treba razčistiti glavni kulturni problem: ali je potrebno, da je versko življenje soodvisno s posebno politično stranko in mora s tem prevzeti vso navlako demagogije in političnih strasti? *Narod* je odgovarjal, da je praktično krščanstvo vsakdanjega oznanjevanja blagega človeškega življenja veliko bolj pomembno, kot politični uspehi in strankarske strasti.⁷³

Narodovemu klicu po veri, razbremenjeni vpetosti v politični okvir, je kasneje sledila bobneča obsodba Mahniča in političnega katolicizma. Spomin na Mahniča je bil tako globok, da so ob misli nanj še vedno brusili kulturno-bojno ostrino. Na nekrolog ob njegovi smrti so pozabili. *Slovenski narod* je ob V. katoliškem shodu, 25. do 28. avgusta 1923 v Ljubljani, spomnil na Mahničovo številko *Časa*, v kateri so se leto po njegovi smrti ugledni katoliški misleci posvetili njegovemu filozofskemu in slovstvenemu delu, metodi javnega nastopa in življenju.⁷⁴ Po *Narodu* naj bi v *Času* Mahniča prikazali kot človeka slepe, brutalne in nebrzdane energije, neusmiljeno dirjajoče preko živih in mrtvih, kot človeka s patološko enostransko razvito voljo in presenetljivim pomanjkanjem logične, etične in estetske funkcije duha. Bil naj bi oseba brez čuta za umetnost, slepa za vse estetske vrednote, do skrajnosti asocialna. – Rafiniran psiholog, zavestno zamenjujoč razumno logiko z zvijačno dialektiko, vedoč, da množice ne vodi samostojno prepričanje, ampak predvsem vpliv brutalne sile in fascinacija ognjenega in strastnega govora. "Prava antiteza svoje božanske teze, Jezusa Kristusa, ki je pridobival srca brez dijalektike, samo z vzglednim osebnim življenjem in slepo socialno dobroto."⁷⁵ Mahnič je nekrščansko sovražil liberalno inteligenco, njegove besede so bile pravi evangelij sovraštva in asocialnosti, tako ni divjal niti prvi generalni inkvizitor Španije, krvoločni Tomás de Torquemada. "Še v nobenem slovenskem duhovniku [se] ni probil [pojavil – op. J. P.] tako odurno stari razredni instinkt duhovniške kaste in zavidna ljubosumnost napram prosvetni inteligenci." Izvedel je ločitev duhov, ločitev duhovščine in inteligence. Zaslepil je duhovščino in s svojimi načeli v njenih očeh zrasel kakor fantom rimskega Goljata, slovenskega političnega katolicizma. Naivno inteligenco je zavedel v napačni boj proti Cerkvi in veri. Inteligenca takrat še ni premogla filozofsko in psihološko razgledanega moža, ki bi se mu lahko zoperstavil. Takrat je bila še v mladostni, lirični dobi, ko je za položaj narodnega voditelja zadostovalo nekaj objavljenih pesmic ali novelic.⁷⁶

⁷³ Prav tam.

⁷⁴ *Čas* 15, št. 3–4 (1921), str. 147–296. O V. katoliškem shodu glej 5. *katoliški shod v Ljubljani 1923* (Ljubljana, 1924).

⁷⁵ "Mrtvi klerikalizem", *Slovenski narod*, 25. 8. 1923, št. 193, str. 1.

⁷⁶ Prav tam.

"Kraška burja" načel je imela grozljive posledice. Zatrla je krščansko, iskreno vero in inteligenco pregnala iz Cerkve, opustela je vrt slovenske literature (Mahničeva uničujoča kritika Simona Gregorčiča) in duhovnika izločila iz izobraženske družbe. Liberalce žalostita prevarana duhovščina in propadajoče ljudstvo. "Celo brezverci se zgražajo nad klerikalno podivjanostjo in brezbožnostjo, rekoč: krščanstvo bi morali iznajti, ako bi ga že ne imeli; škoda je samo, da ni živih in resničnih hudičev, ki bi pospravili klerikalno grdobijo." *Narod* je katoliško stran obtožil, da hoče – ko je "klerikalizem /.../ mrtev" –, na podlagi Mahničevih načel z novim katoliških shodom znova postaviti ločilni zid med Slovence.⁷⁷ Shod je dejansko močno vplival na obnovo katoliškega gibanja na Slovenskem in se ni bistveno oddaljil od zahtev Mahničevega radikalnega katolištva. Njegove ocene in programi so trdno vztrajali pri idejni razdvojenosti ter nepomirljivosti slovenske družbe; Katoliška cerkev je zase zahtevala položaj, ki bi ji omogočal postopno ponovno pokristjanjevanje že precej sekularizirane slovenske družbe.⁷⁸ *Narod* je shod razumel kot napoved vsiljenega kulturnega boja. Sprejel ga je z besedami *Alea iacta est!* – Kocka je vržena! Poudaril je nujnost zgodovinskega boja proti političnemu katolicizmu, ki je hujši sovražnik kot svobodomiselni komunizem.⁷⁹

Slovenski narod je v V. katoliškem shodu videl zrasel greben napuha kot pri Luciferju, ki je hotel biti več kot Bog.⁸⁰ Katoliško stran je opominjal, da na shod ne sme gledati s političnimi očmi: politično katolištvo nima nobene notranje zveze z nalogami in poslanstvom katoliškega verstva in Cerkve. "Idejo klerikalizma bo treba baš v interesu katoliškocerkvene in verske misije v našem narodu odložiti." Za *Narod* dejstvo in moralna veljava verovanja in Cerkve kot zgodovinskih sil ter velikih pojavov človeškega duha, ni bilo vprašljivo. Vprašljivo pa je bilo, da je SLS, ki po njegovem mnenju svoje strankarske moči ni opirala na prepričljivost njenih političnih in socialnih programov, to črpala iz cerkvenega in verskega idejnega delovanja. Tu je *Narod* poudaril, da imata verstvo in Cerkev univerzalno poslanstvo, in največja cerkvena in tudi dogmatična kratkovidnost je to poslanstvo omejevati na pripadnike ene stranke. Nastopil je čas, ko se mora razmerje Katoliške cerkve in vere do politične stranke (SLS) znova razmisliti in ko je treba tako s politične kot cerkvene verske in dogmatične strani ugotoviti škodljivost t. i. klerikalizma. Če bi shod načel to vprašanje, bi to tudi liberalna stran kot nasprotnik političnega katolicizma, z zadovoljstvom

---

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ Ervin Dolenc, *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929* (Ljubljana, 1996), str. 188–189 (dalje: Dolenc, *Kulturni boj*).

⁷⁹ "Mrtvi klerikalizem", *Slovenski narod*, 25. 8. 1923, št. 193, str. 1.

⁸⁰ "Ob klerikalni manifestaciji", *Slovenski narod*, 26. 8. 1923, št. 194, str. 1.

sprejela.⁸¹ Glede verskega vprašanja je v času shoda *Slovenski narod* katoliški strani tudi očital, da pravoslavne krščanske vere nima za pravo vero, ampak za pregrešno krivoverstvo, Srbi pa so krivoverci. To pač ni res, saj je pravoslavno krščanstvo starejše kot rimsko. Stari "rimski klerikalci" so zaradi politike zatajili pravo krščanstvo in se odcepili od pravoslavnega krščanstva.⁸² Že pred tem je *Narod* menil, da je treba v vprašanju razkola najti nedvomno resnico, ki ji nihče ne bo mogel oporekati in jo bo, četudi prisiljeno, priznal tudi Vatikan.⁸³

Slovenski narod je o V. katoliškem shodu zapisal tudi pozitivno oceno. Ugotavljal je, da je pokazal mnogo lepega organizacijskega dela, prosvetnih ustanov, gospodarskih združenj, kulturnih družb in plemenitih humanitark, o katerih se ve, da so jih ustanavljali in so napredovale samo, ker so za temi družbami ter društvu stali dobri možje s plemenitim, nesebičnim in požrtvovalnim delom za skupno človeško delovanje in izpopolnjevanje. Prepričan pa je bil, da bi, če bi tudi liberalna stran pripravila svoj shod, ta presegel katoliškega v večkratnem obsegu. Obračunali bi s mislijo političnega katolištva, da ima v zakupu Slovenijo, in pokazali, da so v Sloveniji še lepše organizacije, še plemenitejša stremjenja in globlji etični motivi življenja in delovanja, ki ne delujejo s samohvalo in moralnim napuhom.⁸⁴ Zanimiva je bila ocena, ki jo je *Slovenski narod* podal o mišljenju in čustvovanju pripadnikov političnega katolicizma. "Arnavti v politiki",⁸⁵ kot jih je imenoval v neke vrste psihometričnem prikazu, so predstavniki "patološke domišljavosti in blazne megalomanije [ter] bolne klerikalne avtosugestije, ki je očitiden znak duševne dekadence, ako že ne duševne nenormalnosti".⁸⁶

Opozorimo naj, da je bilo samoprepričevanje moč opaziti prav pri *Slovenskem narodu*. Po veliki zmagi na volitvah v Narodno skupščino 18. marca 1923, na katerih je SLS dobila 60,95% glasov oziroma 21 poslanskih sedežev od 26, kolikor jih je v Narodni skupščini pripadlo Sloveniji, druge stranke pa skupaj 39%, od tega JDS en poslanski sedež, liberalna Samostojna kmetijska stranka enega, Hrvaška kmečka stranka dva in enega štajerski Nemci,⁸⁷ je *Slovenski narod* trdil, da to še ne pomeni politične prevlade katoliške strani. Že tu navedeni podatki *Narodove* trditve ne potrjujejo. Dodajmo še eno ponazoritev v

⁸¹ "Po katoliškem shodu", *Slovenski narod*, 28. 8. 1923, št. 195, str. 1.

⁸² "Ob klerikalni manifestaciji", *Slovenski narod*, 26. 8. 1923, št. 194, str. 1.

⁸³ "Katoliška ali pravoslavna cerkev?", *Slovenski narod*, 17. 3. 1923, št. 63, str. 2.

⁸⁴ "Bilanca", *Slovenski narod*, 29. 8. 1923, št. 196, str. 1.

⁸⁵ "Arnavti v Sloveniji", *Slovenski narod*, 22. 9. 1923, št. 216, str. 1. – Arnavt, slabšalni izraz za Albanca.

⁸⁶ "Samo mi in mi sami!", *Slovenski narod*, 20. 5. 1923, št. 115, str. 1.

⁸⁷ Jurij Perovšek, "Volitve v Narodno skupščino marca 1923", v: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, 1, ur. Jasna Fischer ... [et al.] (Ljubljana, 2005), str. 268 (dalje: Perovšek, "Volitve v Narodno skupščino"); Bojan Balkovec, "Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša": volilna teorija in praksa v prvi jugoslovanski državi (Ljubljana, 2011), str. 209, 221 (dalje: Balkovec, "Vsi na noge, vsi na plan").

odstotkih. V Narodni skupščini je imela Slovenija skupaj 8,3% poslanskih mandatov, od tega jih je SLS dobila 6,7%, druge stranke pa 1,6%.⁸⁸ A *Slovenski narod* je svojo trditev utemeljil takole: ugotavljal je, da je v Sloveniji 250.137 volilnih upravičencev, med njimi pa je glas za SLS oddalo 107.976 volivcev.⁸⁹ (Pravilno: volilnih upravičencev je bilo 250.127, glas za SLS pa je oddalo 108.855 volivcev.⁹⁰) Na tej podlagi je zapisal, da je glede na število glasov, ki so jih oddali SLS, in število vseh volilnih upravičencev, za SLS volilo le 43% volivcev.⁹¹ (Pravilno: 44% volivcev.⁹²) Pri tem je obšel število udeležencev volitev. Teh je bilo 178.585 in od tega števila je SLS volilo 108.855 volilnih udeležencev. To pomeni, da je SLS na volitvah zmagala z 60,95% (zaokroženo 61%) večino tistih volilnih upravičencev, ki so se odločili, da bodo z udeležbo na volitvah opredelili tedanja politična razmerja v Sloveniji.⁹³ To je bil tedaj merodajen, na volitvah izglasovan odstotek politične moči SLS. – Volitev se ni udeležilo 71.542 ali 28,6% volilnih upravičencev. Volilna udeležba je bila 71,4 odstotna, kar je stvarno merilo ocenjevanja tedanje slovenske politične slike.

Slovenski narod je o skupščinskih volitvah leta 1923 tudi zapisal, da je SLS dobljeni volilni izid dosegla na podlagi svoje sijajne organizacijske mreže in poudarjanja proticentralističnih gesel. Tako je izkoristila avtonomistično razpoloženje na Slovenskem, ki ga je spodbujala centralistična ureditev jugoslovanske države. Na ta način je volivce drugih strank speljala na led. To naj si zapomnijo za prihodnjic.⁹⁴ Opozorilo ni učinkovalo, saj je SLS na nadaljnjih skupščinskih volitvah v dvajsetih letih vedno dosegla več kot 50 odstotkov glasov (56% leta 1925 in 60% odstotkov leta 1927).⁹⁵ Sicer so *Slovenski narod* oziroma "starini", kot že poprej, v avtonomistični politiki SLS – "klerikalnem mamilu" – videli zgolj njeno prizadevanje, da bi dosegla samovlado in gospodarstvo političnega katolicizma v Sloveniji.⁹⁶

Svojo odklonilno nastrojenost do katoliške strani je *Slovenski narod* pokazal tudi z obtoževanjem Antona Korošca, ker je v pogovoru z beograjskimi novinarji poleti 1923 izjavil, da obsoja vse atentate in tudi sarajevski atentat. *Narod*, ki je katoliški strani očital vojno hujskaštvo leta 1914, je Korošca označil za naj-

⁸⁸ Perovšek, "Volitve v Narodno skupščino", str. 268.

⁸⁹ "Kdo je zmagal?", *Slovenski narod*, 1. 4. 1923, št. 76, str. 1.

⁹⁰ Balkovec, "Vsi na noge, vsi na plan", str. 209.

⁹¹ "Kdo je zmagal?", *Slovenski narod*, 1. 4. 1923, št. 76, str. 1.

⁹² Balkovec, "Vsi na noge, vsi na plan", str. 209.

⁹³ Prav tam, str. 205, 209.

⁹⁴ "Kdo je zmagal?", *Slovenski narod*, 1. 4. 1923, št. 76, str. 1.

⁹⁵ Balkovec, "Vsi na noge, vsi na plan", str. 209.

⁹⁶ "Sijajna volilna manifestacija napredne Ljubljane", *Slovenski narod*, 17. 3. 1923, št. 63, str. 1; "Politične vesti: slovenski outsider", *Slovenski narod*, 22. 4. 1923, št. 93, str. 2; "Klerikalna igra z gospodi in sužnji", *Slovenski narod*, 30. 5. 1923, št. 122, str. 1; "Celjski nauk", *Slovenski narod*, 11. 7. 1923, št. 155, str. 1; "Arnavti v Sloveniji", *Slovenski narod*, 22. 9. 1923, št. 216, str. 1.

bolj nesramnega človeka v Jugoslaviji. Že osnovna politična olika zahteva, da voditelj slovenskega političnega katolicizma ne žali čustev srbskega naroda, ki se je boril za svobodo Jugoslovancev, Korošec pa je pokazal njegov pravi obraz. Je besen sovražnik Srbov in državne skupnosti s srbskim narodom.⁹⁷

V času, ko je *Slovenski narod* izražal poglede "starinov", je še enkrat opozoril na vprašanje konkordata. Konec julija 1923 je v enem nadaljevanju objavil članek referenta za tuji tisk v Oddelku za tisk Ministrstva za zunanje zadeve Kraljevine SHS Stevana Čirkovića (kasnejši znani mednarodni pravnik, diplomat in univerzitetni profesor), v katerem je avtor zagovarjal njegovo sklenitev.⁹⁸ Nasprotno pa je Rado Kušej, ki mu je *Narod* še enkrat odprl strani, pred tem znova ugotavljal, da konkordat ni potreben.⁹⁹ Kasneje se je še enkrat oglasil. V razmišljanju o Cerkvi in državi je opozoril, da je bojazen pravoslavnih cerkvenih krogov in srbskih političnih strank pred Rimom neosnovana, ker temelj svetovne moči rimskega papeštva temelji samo na moralni sili Katoliške cerkve. Papež vlada nad katoličani brez posvetnih sredstev, on ni več tekmeč cesarjev in kraljev in še manj njihov vrhovni gospod, kot je bil pred stoletji. Zato ni na mestu proti papeštvu navajati dokazov iz preteklosti in ustvarjati nerazpoloženje proti pripadnikom verstva, ki ga predstavlja.¹⁰⁰ Kušeju je oporekal J. Tkalec, ki je *Narodu* ohranil kulturnobojno ost. Zapisal je, da za hladne odnose med pravoslavno in Katoliško cerkvijo niso odgovorni samo jugoslovanska politika in predstavniki pravoslavja, ampak tudi težki grehi rimske cerkvene politike, ki še vedno ni spremenila svoje zgrešene smeri. Zadnje je pojasnjeval s poudarkom, da je, odkar je katoliška duhovščina prenehala iskreno služiti svoji osnovni ideji in v svojih delih ne kaže spoštovanja Božje volje, med ljudmi začel padati moralni duh. Duhovščina naj bi tudi dušila narodne težnje, če niso bile v skladu s cilji vatikanske politike. In danes lahko na primeru Jugoslovancev v Italiji vsakdo vidi, da Vatikan ni nosilec univerzalne, čiste naddržavne katoliške ideje, ampak čvrst steber italijanske nacionalne politike. Zato Kušejeva trditev, da je temelj svetovne moči rimskega papeštva samo moralna sila Katoliške cerkve in da papež vlada nad katoličani brez vsakih posvetnih sredstev, ni resnična. Glede odnosov s pravoslavci pa naj "mi katoličani" najprej priznamo svoje napake, da bodo vezi s pravoslavnimi brati vzpostavljene in učvrščene.¹⁰¹

⁹⁷ "Dnevne vesti: dr. Korošec obsoja sarajevski atentat", *Slovenski narod*, 1. 7. 1923, št. 147, str. 4; "Klerikalna logika in doslednost", "Dnevne vesti: jezuitska morala dr. Korošča", *Slovenski narod*, 3. 7. 1923, št. 148, str. 1, 4; "Politične vesti: venec na grob Franca Ferdinanda, pravi", *Slovenski narod*, 4. 7. 1923, št. 149, str. 2; "Ob klerikalni manifestaciji", *Slovenski narod*, 26. 8. 1923, št. 194, str. 1; "Politične vesti: poglavje o atentatih", *Slovenec*, 1. 7. 1923, št. 145, str. 3.

⁹⁸ St.[evan] Čirković, "Konkordat z Vatikanom", *Slovenski narod*, 22. 7. 1923, št. 165, str. 9; *Slovenski narod*, 29. 7. 1923, št. 171, str. 1–2.

⁹⁹ Rado Kušej, "Konkordat in liturgični jezik", *Slovenski narod*, 16. 11. 1922, št. 261, str. 1.

¹⁰⁰ Rado Kušej, "Cerkev in država", *Slovenski narod*, 10. 1. 1923, št. 6, str. 1.

¹⁰¹ J. Tkalec, "Še nekaj o Cerkvi in državi", *Slovenski narod*, 26. 1. 1923, št. 20, str. 1.

Slovenski narod pod okriljem "mladoliberalne" JDS/SDS

Nadaljnji razvoj pogledov na vero in Cerkev

Kmalu zatem ko so prevzeli *Slovenski narod*, so "mladoliberalci" podali svoj pogled na Katoliško cerkev in vero. Njihov osnovni poudarek je bil, da se nobena cerkev ni tako oddaljila svojemu prvotnemu namenu, nobena ni prišla v razvoju tako daleč, da bi izgubila značaj moralne in etične vzgojiteljice človeštva, da bi se v svojem temelju uklonila duhu materializma in prenehala biti to, za kar so jo ustanovili, in nobena se ni v toliki meri spremenila iz čiste duhovne v posvetno ustanovo, kot katoliška. Kdor bi odprl sv. pismo in se poglobil v to visoko pesem ljubezni, miru in sprave vseh ljudi in narodov na svetu, bi ostrmel, kako si današnji katolicizem sploh drzne trditi, da je naslednik tistega, ki ga je ustvaril Kristus. Katolicizem kot ideja je danes v rokah svojega vodstva suženj, ki mora ne glede na svoj duhovni značaj plesati tako, kot mu narekujejo posvetni interesi posameznih laikov in posebej klerikov, ki jim je vera samo pripomoček za posvetno delovanje. Duhovščina kupuje in prodaja politično prepričanje in brez potrebe ter v škodo veri posega v strankarsko, gospodarsko in socialno življenje, hujska in oborožuje človeka proti človeku, razred proti razredu, narod proti narodu. Vse seveda z blagoslovom in pod pokroviteljstvom Katoliške cerkve, ki do danes v sebi še ni našla toliko moralne moči, da bi nastopila proti takim gnilim razmeram in pozvala svoje služabnike, naj opravljajo duhovne dolžnosti, posvetne stvari pa prepustijo drugim. Če bi Cerkev iz lastnega nagiba in z lastno avtoriteto izbila klerikom iz rok posvetno oblast in politično delovanje, če bi jih vrnila z materialistične poti nazaj k prvotnemu poklicu, bi s tem mnogo pridobila na svojem ugledu, zlasti pa bi utrdila svoj moralni vpliv, ki danes živi in deluje v negativnem smislu samo še med nezavedno množico. Inteligenca, v kolikor pripada političnemu katolicizmu, in tudi kleriki sami, so v strogem pomenu besede brezverski, ker jim vera služi v povsem drugačne namene, kot preprostem človeku. Oni na videz verujejo, trkajo se na prsa, hodijo v cerkev, molijo, udeležujejo se vseh cerkvenih obredov, če pa pogledamo bolj globoko, ne najdemo izmed tisoč enega, ki bi vse to delal iz prepričanja. Še redkejši so tisti, ki bi res živeli po tem, kar govorijo vsak dan. Take izjeme včasih najdemo med preprostim ljudstvom, vsi drugi navdušeni zagovorniki katolištva so veliki v besedah in majhni v dejanjih.¹⁰²

Narod je nato zastavil načelno vprašanje. Izhajal je iz podmene, da bi bilo vse, kar je zgodovina neugodnega zapisala za katolicizem, papizem in politični katolicizem, izmišljeno. Da bi si dovolili naivnost in predpostavili, da ni bilo

---

¹⁰²"Teorija in praksa", *Slovenski narod*, 24. 2. 1924, št. 46, str. 1.

Teorija in praksa.

Agilnost klerikalcev kot političnih eksponentov katolicizma in njihova ljuba kampanja proti vsemu, kar noče zatajiti svoje individualnosti in kapitulirati pred nezmožljivostjo klerikalnega političnega evangelija, nas sili spregovoriti nekaj besed o tisti nevidni, vseobsegajoči, mistični sili, ki dale tem ljudem duhovno in materialno orožje za doseg svojih egoističnih osebnih ciljev.

Nobena cerkev se ni tako oddaljila svojemu prvotnemu namenu, nobena ni prišla v razvoj tako daleč, da bi izgubila značaj moralne in etične vzgojiteljice človeštva, da bi se uklonila v svojih temeljnih duhu materializma in prenehala biti to, za kar je bila ustanovljena in nobena se ni v toliki meri spremenila iz čiste duhovne v posvetno ustanovo, kakor katoliška. Kdor bi odprl sv. pismo ter se poglobil v to visoko pesem ljubezni, miru in sprave vseh ljudi in vseh narodov na zemlji, bi se moral prijeti za glavo in ostrmeti, kako si današnji katolicizem sploh drzne trditi, da je nadaljevanje onega, kar je ustvaril s svojim delom in življenjem veliki učitelj Krist. Katolicizem kot ideja, kot novo svetovno naziranje, diametralno nasprotno onemu starega in srednjega veka, v bistvu pa tudi vsemu sedanjemu družabnemu redu, je danes v rokah vodilnih faktorjev suženj, ki mora ne glede na svoj duhovni značaj pisati tako, kakor mu svirajo posvetni interesi gotovih lajkov, osobito pa klerikov, ki jim je vera kot taka samo pripomoček za posvetno udejstvovanje. Pod krinko takozvanega dušnega pastirstva se gode dan na dan stvari, ki glasno kličejo novega Mesijo, da bi izgnal iz svetlišča moderne menjalce in kupčevalce z ljudsko naivnostjo in zaslepljenostjo. Kupuje in prodaja politično prepričanje, posega brez potrebe in v škodo verstvu v strankarsko, gosodarsko in socialno življenje, hula in oborožuje človeka proti človeku, razred proti razredu in narod proti narodu, skratka, eksponent katolicizma je povsod prvi, kjer gre za ambicije in osebno korist njegovih voditeljev. Vse to seveda z blagoslovom in protektoratom katoliške cerkve, ki do danes še ni našla v sebi toliko moralne sile, da bi nastopila proti tem gnilim razmeram in pozvala svoje služabnike, naj vrše svojo duhovno funkcijo, posvetne stvari pa prepuste drugim. Če bi cerkev iz lastnega nagiba in z lastno avtoriteto izbila klerikom iz rok posvetno oblast in politično udejstvovanje, če bi jih vrnila z materialistične poti nazaj k prvotnemu poklicu, bi s tem mnogo pridobila na svojem ugledu, zlasti pa bi se utrdil njen moralni vpliv, ki danes živi

in deluje v negativnem smislu samo še med nezavednimi masami. Inteligentni sloji, v kolikor so namreč pristaši klerikalizma in tudi kleriki sami so v strogem pomenu besede brezverski, ker jim vera služi v čisto drugačne namene, kakor recimo priprostem človeku. Oni na videz verujejo, trkajo se na prsa, hodijo v cerkev, molijo, udeležujejo se vseh cerkvenih obredov, če pa pogledamo bolj globoko, ne najdemo izmed tisoč enega, ki bi delal vse to iz prepričanja. Še bolj redki pa so taki, ki bi res živeli po tem, kar imajo vsak dan na jeziku. Take izjeme nahajamo tu pa tam med priprostim ljudstvom, vsi drugi navdušeni zagovorniki katolicizma so pač veliki v besedah, toda majhni v dejanjih.

Zgodovina ve o metamorfozah katolicizma marsikaj. Anatol France našteva v enem svojih del celo vrsto peripetij in skokov od pohlevne ovčice v žrelu rimske podivjanosti in oboroženega srednjeveškega viteza do današnjega misijonarja s škapulirjem in rožnim vencem, toda brez krščanskih idej v duši, z visoko pesmijo o ljubezni do bližnjega na jeziku in z vsemi človeškimi napakami, nizkotnimi instinkti in sebičnostjo v srcu. Toda čemu bi hodili tako daleč? Recimo, da je vse, kar je zapisala zgodovina neugodnega za katolicizem, papizem in klerikalizem, izmišljeno. Dovolimo si naivnost in predpostavljamo, da ni bilo nobenih moralno padlih papežev, nobene krute in brezobzirne inkvizicije, nobene vojne in klana drugovercev, nobenih žrtev na grmadi, da sploh ni bilo strašnega nasprotja med živo vero križanega in rafinirano teorijo ter prakso njegovih naslednikov. Vse to so madeži iz davne prošlosti. V otroški pobožnosti lahko tudi akceptiramo vse nauke in dogme katoliške cerkve brez izjeme. In vendar si dovoljujemo z njihovega lastnega stališča vprašati dobre in pobožne kristjane, osobito tiste, ki se danes tako širokoustijo o svojih zaslugah za moralni in etični prepoved človeštva: Kje je vaša cerkev, kje je ona katoliška cerkev, ona učiteljica celokupnega človeštva? Kdo je vaš papež in kdo so vaši duhovniki? In v čem je živa zveza, v čem moment spojitve krščanstva? Boga neskončne ljubezni in usmiljenja čistite, imate ga v podobni kruha in vina med seboj, tisoči duhovnikov oznanjajo s prižnic tega Boga ljubezni. Milioni vernikov se obračajo k njemu in tisočere cerkve se dvigajo k nebu, da služijo njemu, Bogu neskončne ljubezni in vseobsegajočega usmiljenja. Kadilo, petje, procesije, evharistične kongrese, sijaj in blek mu žrtvuete, tisočera usta po-

Članek "Teorija in praksa", v katerem je potem, ko so ga prevzeli "mladini", *Slovenski narod* predstavljal svoje poglede na Katoliško cerkev in vero (*Slovenski narod*, 24. 2. 1924, št. 46, str. 1)

papežev, ki bi moralno padli, krute in brezobzirne inkvizicije, vojn in pobijanja pripadnikov drugih ver, žrtev na grmadi in sploh, da ni bilo strašnega nasprotja med živo vero Križanega in rafinirano teorijo in prakso njegovih naslednikov. V otroški pobožnosti lahko sprejemamo tudi vse nauke in dogme Katoliške

cerkve brez izjeme. A vendar si dovolimo iz njihovega lastnega stališča vprašati dobre in pobožne kristjane, posebej tiste, ki se tako širokoustijo o svojih zaslugah za moralni in etični preporod človeštva: Kje je vaša Cerkev, kje je tista Katoliška cerkev, učiteljica vsega človeštva? Kdo je vaš papež in kdo so vaši duhovniki? Častite Boga neskončne ljubezni in usmiljenja, imate ga v podobi kruha in vina, tisoči duhovnikov s prižnic oznanjajo tega Boga ljubezni. Mili-joni vernikov se obračajo k njemu in tisočere cerkve se dvigajo k nebu, da mu služijo, Bogu neskončne ljubezni in vseobsegajočega usmiljenja. Žrtvujete mu kadilo, petje, procesije, evharistične kongrese, sijaj in blesk, tisoči dan za dnem ponavljajo "Kvišku srca", s prižnic se razlegajo njegove besede, njegov čudoviti evangelij miru, ljubezni, odpuščanja in medsebojne podpore, in vendar je bila mogoča svetovna vojna. Kljub tisočletni krščanski kulturi in vsem krilatim besedam o ljubezni in usmiljenju so bili mogoči sovraštvo, zloba, nesreča in uničevanje. In ne pogani in divjaški narodi, ampak kristjani, katoliški narodi so se pobijali med seboj in Cerkev je bila tista, ki je s križem blagoslavljal morilno orožje. Ali ni to vprašanje, ki navaja k razmišljanju? Kje je bila takrat duhovščina, ki zna toliko povedati o skrbi za ljudsko blagostanje, kam so se umaknili idejni stebri krščanstva?¹⁰³

Na gornje vprašanje je *Slovenski narod* ponudil odgovor: "Kaj pa bi mogel storiti posamnik?" Nanj ni pristal. Zakaj, če bi Cerkev dosledno sledila krščanskim dogmam in zastavila vso svojo avtoriteto in vpliv, bi lahko, če že ne preprečila, vsaj omejila strašno svetovno katastrofo in pripomogla, da bi po mirni poti rešili vprašanja, ki so jo povzročila. Tu je obšel svoje opozorilo na mirovna prizadevanja Benedikta XV., ki ga je zapisal ob njegovi smrti. Nadaljeval je z opozorili na razliko med cerkveno teorijo in prakso. "Zdaj pa planejo katoliški pismouki, češ, vi ste taki in taki, brezverci in sovražniki katoliške cerkve. Ne", je zavrnil take očitke. Liberalni strani niti na misel ne pride, da bi odrekala veri, seveda čisti in podprti z dejanji, kolosalen pomen. Nikjer pa ni zapisano, da je dopustno prezreti pravične očitke glede lastnih napak tako, da kažemo na druge. Zato je boj "proti hinavcem, ki so na jeziku bogovi, v srcu in duši pa daleč pod nivojem navadnih ljudi, /.../ umesten in potreben."¹⁰⁴

Na kulturnobojno stran usmerjena opozorila o izkrivljenem ravnanju Katoliške cerkve v preteklosti, njeni posvetno politični vlogi v modernem času, umanjkanju njej zgodovinsko pripadajočega poslanstva na eni strani, ter poudarkom vrednostnega pomena izvirnega verskega čustvovanja in dejavnosti na drugi strani, je v vprašanju Cerkve in vere temeljilo pisanje *Slovenskega naroda* tudi pod okriljem "mladoliberalne" JDS/SDS. Idejnopolitična drža liberalne

---

¹⁰³ Prav tam.

¹⁰⁴ Prav tam.

strani je bila, razen v posameznih primerih, enaka. *Slovenski narod* je pisal, da Cerkev in njena hierarhija ne sledita Kristusovemu nauku, verski dostojanstveniki živijo v razkošju in bogastvu in trepetajo zanj v strahu pred socialno revolucijo. Cerkev hoče biti država nad državo.¹⁰⁵ Opozarjal je, da se ne sme vmešavati v zgodovinske pojave, temveč mora skrbeti za večne vsebine in svoje nebeško poslanstvo. Zato naj stranke političnega katolicizma ne vežejo svojih programov z bistvom njenega poslanstva in naj ločijo politiko od vere in Cerkve.¹⁰⁶ Tako pa je zloraba verskih čustev in sredstev voditeljem političnega katolicizma v krvi, SLS služita vsa cerkvena organizacija, politikujoče duhovništvo in katoliško časopisje in v tem je njena moč.¹⁰⁷ *Slovenski narod* je v politikujoči duhovščini videl ljudi, ki iz gole strankarske zagrizenosti in sovraštva ne pozabljajo samo na najosnovnejša načela morale, ampak tudi na svoj pravi, prostovoljno izbrani poklic in s političnimi hudobijami spodkopavajo svoje notranje življenje.¹⁰⁸ Katoliški cerkvi v Sloveniji je očital, da ločuje vernike po političnih načelih na verotvorne in protiverske, "liberalne". S tem nemoralnim razlikovanjem na dve vrsti vernikov v slovenski družbi ustvarja prepad, ki nasprotuje bistvu verskega življenja. Predstavnik Cerkve enači z interesi stranke političnega katolicizma in deli slovensko ljudstvo.¹⁰⁹ Ustvarja tudi prepad med pravoslavno in katoliško javnostjo.¹¹⁰ *Slovenski narod* je leta 1925 opozoril še na odklonilno

¹⁰⁵ "Dnevne vesti: krščanstvo in klerikalizem je dvoje", *Slovenski narod*, 11. 3. 1924, št. 59, str. 4; "Preluknjan čoln", *Slovenski narod*, 25. 3. 1924, št. 70, str. 1; "Dnevne vesti: krščansko in nekrščansko", *Slovenski narod*, 27. 3. 1924, št. 71, str. 4; "Hijene", *Slovenski narod*, 5. 6. 1924, št. 128, str. 1; "Dnevne vesti: naš postulat", *Slovenski narod*, 5. 8. 1924, št. 177, str. 4; "Dnevne vesti: odgovor na vprašanje", *Slovenski narod*, 17. 9. 1924, št. 212, str. 4; "Dnevne vesti: odkrita beseda; 'prostaško zabavljanje zoper katoliško cerkev'", *Slovenski narod*, 18. 9. 1924, št. 213, str. 4; "Svečeni in država", *Slovenski narod*, 17. 10. 1925, št. 236, str. 1. Prim. tudi "Dnevne vesti: 'kosilo za visoke gospode'", *Slovenski narod*, 20. 11. 1924, str. 4; "Klerikalizem – sovražnik socijalne pravičnosti", *Slovenski narod*, 27. 12. 1928, št. 294, str. 2.

¹⁰⁶ "Mnogoličnost in oportunizem", *Slovenski narod*, 6. 9. 1924, št. 204, str. 1. Prim. tudi "Klerikalno vprašanje", *Slovenski narod*, 16. 5. 1924, št. 112, str. 1.

¹⁰⁷ "Politične vesti: ne, nimate ga še!", *Slovenski narod*, 2. 7. 1924, št. 57, str. 2; "Dnevne vesti: politika Marijinih kongregacij", *Slovenski narod*, 23. 11. 1924, št. 269, str. 4; "Draginjske doklade za duhovnike", *Slovenski narod*, 17. 12. 1924, št. 287, str. 1; "Volilna borba: divjanje klerikalnega derviša Škulja", *Slovenski narod*, 22. 1. 1925, št. 17, str. 2; "Vatikan in naš klerikalizem", *Slovenski narod*, 23. 1. 1925, št. 18, str. 1; "Čitajte in premislite, predno se odločite!", *Slovenski narod*, 8. 2. 1925, št. 31, str. 2; "Proč s polovičarstvom!", *Slovenski narod*, 12. 2. 1925, št. 34, str. 1; "O slobodnih volitvah", *Slovenski narod*, 18. 2. 1925, št. 39, str. 1; "Dr. Koroščeva politika", *Slovenski narod*, 22. 3. 1925, št. 66, str. 1; "Poglavje o 'politizirajočih popih'", *Slovenski narod*, 29. 3. 1925, št. 71, str. 1; "Stranke in verstvo", *Slovenski narod*, št. 149, str. 1; "Škof zopet na poslu", *Slovenski narod*, 27. 11. 1925, št. 271, str. 1; "Katoliško časopisje", *Slovenski narod*, 30. 12. 1925, št. 295, str. 1; "Zopet je vera v nevarnosti", *Slovenski narod*, 23. 7. 1928, št. 166, str. 2; "Krivoprišežniki na delu", *Slovenski narod*, 16. 7. 1928, št. 160, str. 2. Prim. tudi "Dnevne vesti: 'moje kraljestvo ni od tega sveta'", *Slovenski narod*, 2. 9. 1924, št. 200, str. 4.

¹⁰⁸ "Stranka in verstvo", *Slovenski narod*, 5. 7. 1925, str. 1; "Zopet je vera v nevarnosti", *Slovenski narod*, 23. 7. 1928, št. 166, str. 2.

¹⁰⁹ "Zakaj plačuje država duhovščino?", *Slovenski narod*, 19. 12. 1924, št. 289, str. 1. Glej tudi "Farizejstvo", *Slovenski narod*, 18. 12. 1924, št. 288, str. 1. Glej tudi "[Uvodnik]", *Slovenski narod*, 26. 8. 1925, št. 192, str. 1.

¹¹⁰ "Vatikan in naš klerikalizem", *Slovenski narod*, 23. 1. 1925, št. 18, str. 1.

stališče sv. Sedeža glede vmešavanja katoliške duhovščine v strankarsko politične boje. Menil je, da bi Jugoslavija lahko sklenila konkordat šele tedaj, ko bi Vatikan z vso odločnostjo nastopil proti politikujoči duhovščini in absolutno prepovedal zlorabo vere v politične namene.¹¹¹

Slovenski narod duhovščine ni vsevprek obtoževal političnega katolicizma. Njegovo osnovno stališče je bilo, da je slovenski duhovnik v svojem jedru dober Slovenec, korekten državljan, dober član slovenskega ljudstva, zvest prijatelj slovenskega kmeta in vnet za marsikatero plemenito in človekoljubno misel. Tudi v preteklosti je bil marsikateri duhovnik v prvih vrstah slovenskega narodnega gibanja, marsikateri je požrtvovalno in uspešno deloval na gospodarskem in prosvetnem področju in tu mnogo ustvaril, kar ima za slovensko ljudstvo trajno vrednost. Drugo pa so duhovniki, ki so zanemarili svoj vzvišeni poklic in se udinjajo posvetnemu političnemu molohu ter ponižujejo v navadne agitacijske kulije SLS. Taki duhovniki se upirajo blagemu človeškemu sožitju in ne pristajajo na svobodo političnega prepričanja.¹¹² V tem smislu in nasploh *Slovenski narod* med SLS in bistvom katolicizma, resnicami Katoliške cerkve in katoliške vere, ni videl stične točke. SLS je stranka posvetnih ciljev, orodje tistih predstavnikov katoliške cerkvene oblasti, ki trdijo, da sta vera in Cerkev istovetni s katoliško politično stranko. Oni se ne zadovoljijo z oznanjanjem verskih resnic, ampak se že desetletja skušajo polastiti sodobnega javnega življenja in mu po svojih načrtih določati temelj in smer.¹¹³ Vedno so nasprotovali svobodnim umetniškim gibanjem, zavračali duhovno in politično svobodo ter svobodno znanost.¹¹⁴ V zagovarjanju najplemenitejših človeških čustev, ki jih politični katolicizem pobija, je *Slovenski narod* voditelje SLS pozval, naj verska vprašanja prepustijo verskemu apostolstvu, posvetna pa političnim strankam.¹¹⁵ O SLS je zapisal še ostro oceno, da so njeni idejni pradedi znani že iz križarskih vojn in španske inkvizicije kot skrajno zagrizeni fanatiki in politični avanturisti.¹¹⁶ Ob prvem juniju 1924 v Trbovljah, znanem krvavem spopadu med komunisti in bojno ter teroristično organizacijo JDS/SDS Orjuno, ki je zarezal v tedanjo

¹¹¹ "Čitajte in premislite, predno se odločite!", *Slovenski narod*, 8. 2. 1925, št. 31, str. 2; "Proč s polovičarstvom!", *Slovenski narod*, 12. 2. 1925, št. 34, str. 1. – O vprašanju jugoslovanskega konkordata glej Gašper Mithans, *Jugoslovanski konkordat: pacem in discordia ali jugoslovanski "kulturkampf"* (Ljubljana, 2017) in isti, "Anton Korošec in apostolski nuncij Ermenegildo Pellegrietti: politični katolicizem, manjšinsko vprašanje in konkordat med Svetim sedežem in Kraljevino Jugoslavijo", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 2 (2021), str. 435–472.

¹¹² "[Uvodnik]", *Slovenski narod*, 26. 8. 1925, št. 192, str. 1. Prim. tudi "Usodni trenutki slovenskega klerikalizma", *Slovenski narod*, 31. 12. 1924, št. 297, str. 1.

¹¹³ "Klerikalno vprašanje", *Slovenski narod*, 16. 5. 1924, št. 112, str. 1; "Škof zopet na poslu", *Slovenski narod*, 27. 11. 1925, str. 1.

¹¹⁴ "Katoliško časopisje", *Slovenski narod*, 30. 12. 1925, št. 295, str. 1.

¹¹⁵ "Ognjeni jeziki", *Slovenski narod*, 31. 5. 1925, št. 122, str. 1; "Klerikalizem – sovražnik socialne pravičnosti", *Slovenski narod*, 27. 12. 1928, št. 294, str. 2.

¹¹⁶ "SLS in komunizem", *Slovenski narod*, 9. 7. 1924, št. 154, str. 1.

slovensko politično stvarnost, pa je katoliški strani zaradi njene obsodbe orjunskega ravnanja, očital, da s tem podpira komuniste oziroma je njihova intimna prijateljica.¹¹⁷ Večkrat se je ustavil tudi pri zahtevi SLS po avtonomiji. V njej je, tako kot dotlej, videl le težnjo po popolni hegemoniji političnega katolicizma v Sloveniji, cerkveni strahovladi in "klerikalizaciji" vse slovenske družbe ter javnega življenja, ustvaritvi pašaluka SLS oziroma cerkveno vladane "rimsko-klerikalne" satrapije, "klerikalnega" vilajeta in slovenske papeške države.¹¹⁸ S tem bi največje slovenske svetinje – prastaro hrepenenje po svobodi in enakopravnosti, bogastvu in napredku ter duhovni izpolnitvi dobile "smrtni udarec s kopitom podivjanega klerikalizma".¹¹⁹ *Slovenski narod* je tudi v tem času pogosto ponovil potrebo po strnitvi vseh liberalnih sil – skupni fronti v boju proti političnemu katolicizmu.¹²⁰

¹¹⁷ "Kri v Trbovljah", *Slovenec*, 3. 6. 1924, št. 126, str. 1; "Nacionalne žrtve", *Slovenec*, 4. 6. 1924, št. 127, str. 1; "V znamenju režima", *Slovenec*, 5. 6. 1924, št. 128, str. 1; "Hijene", *Slovenski narod*, 5. 6. 1924, št. 128, str. 1; "V boj proti klerikalizmu!", *Slovenski narod*, 7. 6. 1924, št. 130, str. 1. Prim. tudi "Dve strani", *Slovenski narod*, 26. 8. 1924, št. 194, str. 1.

¹¹⁸ "Dnevne vesti: klerikalne nevarnosti ni več?", *Slovenski narod*, 5. 1. 1924, št. 4, str. 3; "Naše politične grupe", *Slovenski narod*, 1. 3. 1924, št. 51, str. 1; "Dolga je pot...", *Slovenski narod*, 14. 3. 1924, št. 62, str. 1; "Dneve vesti: poloma klerikalne politike", 28. 3. 1924, št. 72, str. 3; "Klerikalni neuspehi in njih vzroki", *Slovenski narod*, 8. 4. 1924, št. 81, str. 1; "Položaj klerikalcev v Sloveniji", *Slovenski narod*, 13. 4. 1924, št. 86, str. 1; "Demokracija, narodna volja in prava politika", *Slovenski narod*, 9. 5. 1924, št. 106, str. 1; "Dokument demagogije", *Slovenski narod*, 1. 6. 1924, št. 125, str. 1; "Primerjajte!", *Slovenski narod*, 21. 11. 1924, št. 267, str. 3; "SLS na vrhuncu hinavstva", *Slovenski narod*, 27. 11. 1924, št. 272, str. 1; "Kdor hujška stan proti stanu, ni iz naših vrst", *Slovenski narod*, 13. 12. 1924, št. 284, str. 1; "Usodni trenutki slovenskega klerikalizma", *Slovenski narod*, 31. 12. 1924, št. 31, str. 1; "Pred popolno združitvijo naprednih Slovencev!", *Slovenski narod*, 6. 2. 1925, št. 29, str. 1; "Klerikalci, svobodnjaki in svobodomislec!", *Slovenski narod*, 15. 2. 1925, št. 37, str. 1; "Preventivna politika", *Slovenski narod*, 1. 3. 1925, št. 49, str. 1; "Dr. Koroščeva politika", *Slovenski narod*, 22. 3. 1925, št. 66, str. 1; "Klerikalna svoboda", *Slovenski narod*, 9. 6. 1925, št. 128, str. 1; "Razlika", *Slovenski narod*, 4. 7. 1925, št. 148, str. 1; "Malo več odkritosrčnosti", *Slovenski narod*, 15. 8. 1925, št. 184, str. 1; "Integralnost slovenstva", *Slovenski narod*, 13. 9. 1925, št. 207, str. 1; "Prešernov jubilej in klerikalci", *Slovenski narod*, 6. 12. 1925, št. 278, str. 1; "Katoliško časopisje", *Slovenski narod*, 30. 12. 1925, št. 295, str. 1; "Položaj in naloge našega učiteljstva", *Slovenski narod*, 9. 1. 1926, št. 6, str. 1.

¹¹⁹ "Zgodba o 'mrtvejšem položaju'", *Slovenski narod*, 31. 3. 1925, št. 72, str. 1.

¹²⁰ "Pro domo", *Slovenski narod*, 18. 11. 1923, št. 56, str. 1; "Naše stališče", *Slovenski narod*, 25. 11. 1923, št. 270, str. 1; "Napredna politika", *Slovenski narod*, 30. 11. 1923, št. 274, str. 1; "Narodna koncentracija kot vprašanje političnega eksperimenta", *Slovenski narod*, 4. 1. 1924, št. 3, str. 1; "Stranke in politično delo", *Slovenski narod*, 6. 1. 1924, št. 5, str. 1; "Za našo napredno edinstvo", *Slovenski narod*, 19. 1. 1924, št. 16, str. 1; "Dnevne vesti: za izravnane sporov v naprednih vrstah!", *Slovenski narod*, 19. 1. 1924, št. 16, str. 3; "Združimo se!", *Slovenski narod*, 17. 6. 1924, št. 137, str. 1; "V fronto proti grobarjem Jugoslavije!", *Slovenski narod*, 23. 12. 1924, št. 292, str. 4; "Ljubljancani – somišljeniki!", *Slovenski narod*, 6. 2. 1925, št. 29, str. 1; "Razlika", *Slovenski narod*, 4. 7. 1925, št. 148, str. 1; "Manifestacija napredne in narodne Ljubljane", *Slovenski narod*, 18. 1. 1927, št. 13, str. 3; "Ljubljana je ostala bela in napredna", *Slovenski narod*, 13. 9. 1927, št. 206, str. 1.

Rasto Pustoslemšek (1875–1960), glavni urednik *Slovenskega naroda* v prvi polovici dvajsetih let; karikatura ob njegovi petdesetletnici (*Slovenski narod*, 26. 5. 1925, št. 117, str. 3)

Zaostritev kulturnobojnega stališča

"Rimovstvo" oziroma "rimovci" kot je *Slovenski narod* znal poimenovati politični katolicizem in njegove pripadnike,¹²¹ so po njegovem poudarku zasledovali absolutistične cilje, naperjene proti moderni družbi, demokraciji, prepotrebni medverski strpnosti ter splošni duhovni svobodi. Priznavajo le hierarhično katoliško načelo, ne pa enakovrednosti različnih kulturnih in političnih sta-

¹²¹ "Klerikalni Vidovdan", *Slovenski narod*, 1. 7. 1924, št. 147, str. 1; "Politične vesti: druge strune so zapele", *Slovenski narod*, 3. 9. 1924, št. 201, str. 2; "Politične vesti: malo resnice v album zapeljanih akademikov", *Slovenski narod*, 13. 12. 1924, št. 284, str. 2; "Šola, dekla cerkve", *Slovenski narod*, 11. 7. 1925, št. 154, str. 1.

lišč.¹²² Opozarjal je, da je zavesti o nevarnost političnega katolicizma premalo in oporekal mnenju v liberalnih vrstah, da je ni več.¹²³ Vztrajno je zagovarjal stališče, da je bistvo političnega katolicizma s politično močjo družbo prisiliti, da misli na njegov način in iz sebe izloči vsako drugo, svobodno mišljenje.¹²⁴ To je resnica njegove morale, ki ji služita gorjača in golida gnojnice!¹²⁵ Spraševal je, koliko časa bomo še trpeli predpotopno, nekulturno in orientalsko zastrupljanje javnega življenja, kot ga ustvarjajo na katoliški strani?¹²⁶ *Narodov* nadaljnji opomin je bil, da politični katolicizem zahteva brezpogojno, pasjo pokorščino, vera pa nje noče.¹²⁷ Ponovno je spomnil, da je bilo ideološko zaznamovano katolištvo sovražno svobodnemu narodnokulturnemu razvoju in opozoril na Prešerna, Gregorčiča, Aškercu in Stritarja.¹²⁸ Ideološko katolištvo je po pravilih za "zakrknjene devičarje" posebej grdilo Prešernovo zasebno in pesniško življenje.¹²⁹ Znova je opozoril še na prispevek liberalne strani k razvoju kulture.¹³⁰ Julija 1924 je nekdanji poslanec JDS v Začasnem narodnem predstavništvu Kraljevine SHS dr. Fran Novak podprl tudi stališče Državnega sveta, vrhovnega državnega sodišča, da je prisilni krst otrok pravno nevzdržen.¹³¹

Pri *Slovenskem narodu* so se v resnici zavedali, da je politični katolicizem vladajoča duhovna in politična sila na Slovenskem.¹³² Ob tem jih je skrbela razklanost slovenske družbe, za katero so krivili katoliško stran, ki jo pogloblja še huje, kot Mahnič. To je nevarna točka duhovnega, kulturnega in političnega razvoja, ker ubija vse zdrave dele človeške družbe in jo usmerja k medsebojnemu poboju.¹³³ Zato je potrebno odstraniti politični katolicizem, "klerikal-

¹²² "Dve strani", *Slovenski narod*, 26. 8. 1924, št. 194, str. 1; "Spor radi posvetne šole", *Slovenski narod*, 27. 3. 1925, št. 69, str. 1. Prim. tudi "Dnevne vesti: spoštovanje zasebnega življenja in svetovnega nazora", *Slovenski narod*, 18. 4. 1924, št. 90, str. 3; "Klerikalci, naprednjaki in svobodomiselnici", *Slovenski narod*, 15. 2. 1925, št. 37, str. 1.

¹²³ "Dnevne vesti: klerikalne nevarnosti ni več?", *Slovenski narod*, 5. 1. 1924, št. 4, str. 3; "Razlika", *Slovenski narod*, 4. 7. 1925, št. 148, str. 1.

¹²⁴ "Razlika", *Slovenski narod*, 4. 7. 1925, št. 148, str. 1. Prim. tudi "Svoboda in enakopravnost", *Slovenski narod*, 29. 2. 1924, št. 50, str. 1; "V boj proti klerikalizmu!", *Slovenski narod*, 7. 6. 1924, št. 130, str. 1; "Vedno znova", *Slovenski narod*, 18. 7. 1924, št. 162, str. 1; "Za svobodo učiteljskega stanu", *Slovenski narod*, 2. 7. 1925, št. 245, str. 1.

¹²⁵ "Dnevne vesti: klerikalci so docela pobesneli", *Slovenski narod*, 4. 4. 1924, št. 78, str. 3.

¹²⁶ "Politične vesti: 'Slovenec' je zopet na delu", *Slovenski narod*, 13. 7. 1924, št. 158, str. 2.

¹²⁷ "Dve strani", *Slovenski narod*, 26. 8. 1924, št. 57, str. 1; "Politične vesti: tudi mi konstatiramo", *Slovenski narod*, 16. 9. 1924, št. 211, str. 2.

¹²⁸ "Preventivna politika", *Slovenski narod*, 1. 3. 1925, št. 49, str. 1; "Prešernov jubilej in klerikalci", *Slovenski narod*, 6. 12. 1925, št. 278, str. 1. Prim. tudi "Dve strani", *Slovenski narod*, 26. 8. 1924, št. 194, str. 1.

¹²⁹ "Prešernov jubilej in klerikalci", *Slovenski narod*, 6. 12. 1925, št. 278, str. 1.

¹³⁰ "Vedno znova", *Slovenski narod*, 18. 7. 1924, št. 162, str. 1; "Preventivna politika", *Slovenski narod*, 1. 3. 1925, št. 49, str. 1.

¹³¹ Fran Novak, "Prisilni krst – nedopusten!", *Slovenski narod*, 16. 7. 1924, št.

¹³² "Napredna koncentracija kot vprašanje političnega eksperimenta", *Slovenski narod*, 4. 1. 1924, št. 3, str. 1. Prim. tudi "Zakaj je klerikalizem po vojni napredoval?", *Slovenski narod*, 21. 8. 1924, št. 190, str. 1.

¹³³ "Dve strani", *Slovenski narod*, 26. 8. 1924, št. 194, str. 1.

no hidro", več kot štiridesetletno krivo načelo celotnega slovenskega javnega življenja. "Kakšne perspektive se odkrivajo naši katoliški cerkvi, če se reši spon klerikalnega političnega dirigentstva in če se oproščena lahko posveti svoji samoduhovni misiji!", je zaklical *Narod*.¹³⁴ Potreben je katoliški evangelijski in ne politični prepoved, da se ne bi katoliško politično in kulturno nazadnjaško načelo dokopalo do trajne moči.¹³⁵

Na podlagi takega preudarka je *Slovenski narod* vztrajal pri brezobzirnem boju proti političnemu katolicizmu.¹³⁶ Treba mu je odvzeti vsakršen vpliv na javno življenje, v katerem naj odločajo modernost, napredna duhovna misel, svoboda in demokracija.¹³⁷ Potrebna je laizacija javnega življenja, Slovenija naj se za vedno osvobodi katoliškega političnega varuštva in stopi na pot razsvetljenih dežel sveta.¹³⁸ Versko prepričanje naj bo strogo zasebna zadeva vsakega posameznika, ki za kogar ni obvezno, temveč sodi v kompetenco notranjega glasu. Če Cerkev nasprotuje in pobija svobodno razpolaganje s človeškim intelektom, je to nasilje nad naravnim svobodnim duhom. Seveda, tisti, kdor kriticizira razmere, ki so zavladale v današnjem katolicizmu, je zanjo brezverec in "moderni pogan", čeprav je njegov verski čut bolj razvit, popolnejši in bolj skladen s krščanskimi idejami, kot tisti samih cerkvenih poglavarjev.¹³⁹ Boj proti političnemu katolicizmu ni boj proti veri, ampak proti SLS in duhovščini, ki stoji za njo. Če tega spora ne bi bilo, na liberalni strani v polemiko ne bi vključevali niti Cerkve niti vere, ki bi morali biti nadvse važna organizma narodovega moralnega napredka. "Danes to med nami nista, ker sta v službi klerikalne politike!"¹⁴⁰

Tako razmišljanje ni pristajalo na pobudo o odpravi boja med političnim katolicizmom in liberalizmom. Izrekel jo je nekdanji predsednik JDS Vekoslav Kukovec, ki je poleti 1924 svaril pred brezobzirnim političnim bojem proti katoliški strani.¹⁴¹ Po njegovem prepričanju bi bilo treba boj med političnim katolicizmom in liberalizmom vreči "*v ropotarnico*".¹⁴² Tedanje vodstvo SDS

¹³⁴ "Usodni trenutki slovenskega klerikalizma", *Slovenski narod*, 31. 12. 1924, št. 297, str. 1; "Pred odločilno bitko", *Slovenski narod*, 27. 1. 1925, št. 21, str. 1.

¹³⁵ "Preventivna politika", *Slovenski narod*, 1. 3. 1925, št. 49, str. 1; "Dr. Koroščeva politika", *Slovenski narod*, 22. 3. 1925, št. 66, str. 1.

¹³⁶ "V boj proti klerikalizmu!", *Slovenski narod*, 7. 6. 1924, št. 130, str. 1,

¹³⁷ "Bela Ljubljana", *Slovenski narod*, 28. 1. 1925, št. 22, str. 1.

¹³⁸ "Svoboda in enakopravnost", *Slovenski narod*, 29. 2. 1924, št. 50, str. 1; "Pred odločilno bitko", *Slovenski narod*, 27. 1. 1925, št. 21, str. 1.

¹³⁹ "Preluknjani čoln", *Slovenski narod*, 25. 3. 1924, št. 70, str. 1.

¹⁴⁰ "Borba idej", *Slovenski narod*, 4. 2. 1925, št. 27, str. 1; "Škof zopet na poslu", *Slovenski narod*, 27. 11. 1925, št. 271, str. 1. Prim. tudi "Šola, dekla cerkve", *Slovenski narod*, 11. 7. 1925, št. 154, str. 1.

¹⁴¹ "Beseda v važnem trenutku", *Narodni dnevnik*, 2. 8. 1924, št. 171, str. 2.

¹⁴² V. [ekoslav] Kukovec, "Kaj sem v Središču govoril, ko sem doživel prisrčne ovacije?", *Narodni dnevnik*, 19. 8. 1924, št. 185, str. 1.

tega ni hotelo. *Slovenski narod* ga je podprl z idejnim sporočilom, v katerem je vztrajal pri obstoječi kulturnobojni delitvi na Slovenskem, vzroke zanjo pa je videl le na strani političnega katolicizma. "Naj bo kakorkoli," je zapisal,

tudi mi soglašamo z gosp. doktorjem [Vekoslavom Kukovcem – op. J. P.], da bi se morala vreči stara borba med klerikalizmom in liberalizmom v 'ropotarnico', kakor se je izrazil, in da bi morali začeti novo življenje. Toda stvar ni tako enostavna, kakor izgleda, zlasti če izustimo samo stavek in če pri tem ne pomislimo, *kaj pomeni borba med klerikalizmom in liberalizmom in komu je treba odpravo tega boja pravzaprav priporočati*.¹⁴³

"Besedica *liberalizem* je nekoliko obrabljena krilatica našega političnega življenja" je nadaljeval *Narod*.

V bistvu pomeni svobodoljubje v duševnem oziru, ljubezen do notranje, miselne svobode in samostanosti, nadalje voljo do izvirnega življenja po svobodnih zakonih lastne vesti. Tak je liberalizem, ki se je propovedoval [razglašal – op. J. P.] pri nas. Moramo takoj reči, da je še danes na mestu, ker pomeni edino resno, stvarno in možno podlago kulturnega napredka. Ko smo se torej oprijeli takega liberalnega pokreta, smo ravnali dobro, ker smo s tem uvedli v slovensko kulturo svež element samotvorne energije na duševnem polju. Liberalizem pri nas ni nastopal proti pozitivnemu verstvu, ki ga je vsikdar spoštoval in celo branil. Pač pa je zagovarjal princip svobode na duševnem polju, kjer je smatral, da le on more regulirati medsebojne odnose različnih nazorov v kulturi, verstvu, filozofiji in življenju sploh. To, samo to, je bil liberalizem in pri nas. Mogoče, da pomeni liberalizem pri drugih narodih še nekaj drugega, recimo primes protestantske propagande. – Mi vpoštevamo liberalizem v navedenem plemenitem pomenu besede, kot *duševno svobodoljubje*. Liberalizem je še vedno na duševnem polju to, kar je bil za politično življenje demokratizem in parlamentarizem po dolgih stoletjih suženjskega podaništva v fevdalni in absolutistični dobi Evrope.¹⁴⁴

"Istočasno z liberalizmom v tem smislu se je pa med Slovenci pojavil klerikalizem, to je politična organizacija duhovnikov in cerkvenih dostojanstvenikov, ki nastopa z edino-zveličavnim političnim ter drugim programom in ki odreja ostalim strankam vsako upravičenost. *Klerikalizem je dejstvo*", je poudaril *Slovenski narod*,

¹⁴³ Prav tam.

¹⁴⁴ Prav tam.

Vekoslav Kukovec
(1876–1951) (*dLib*,
Zbirka upodobitev
znanih Slovencev
NUK)

in drugo dejstvo je to, da klerikalizma niso ustvarili liberalci, najmanj slovenski naprednjaki. Vreči boj med klerikalizmom in liberalizmom v 'ropotarnico' pomeni logično toliko, kakor odpraviti dejstvo klerikalizma med Slovenci, to se pravi obstoja klerikalne stranke in pa tistih ljudi, ki to stranko zagovarjajo in ki jo vzdržujejo. Klerikalizma napredni Slovenci niso povzročili, niti ga niso ustvarili, zato nimajo nobene ingerence na to, da ga spravijo v ropotarnico. Gosp. Kukovec bi bil moral to svojo najnovejšo modrost nasloviti na klerikalno stranko ter ji prijazno nasvetovati, naj likvidira. Upamo, da je tudi dr. Kukovec prepričan o nujnosti odprave klerikalizma med Slovenci in to ne samo v interesu čistega političnega življenja ter pristnega narodovega napredka, marveč tudi v interesu blagotvornega delovanja katoliške cerkve med Slovenci. Saj ni več skrivnost, da škoduje klerikalizem katoliški cerkvi in

*veri veliko več, kakor ji pa koristi. S politiko in političnim pritiskom ni mogoče pridobivati vernike ter jih utrjevati v ljubezni in udanosti do Božanstva.*¹⁴⁵

"Stvari stoje torej nekoliko drugače!" je zaključil *Narod*.

Naš prijatelj g. dr. Kukovec se torej temeljito moti! Boj med klerikalizmom in liberalizmom, z drugimi besedami dejstvo obstoja klerikalizma med Slovenci je prokleta resen fakt in danes žal tudi sila, ki se ne da streti z frazo o odpravi boja med klerikalizmom in liberalizmom. To idejo je treba propagirati med klerikalci. Napredni Slovenci pa do danes nismo hoteli res prav ničesar drugega, kakor odpravo klerikalizma, to je izrabe cerkve in vere v politične svrhe.¹⁴⁶

Seveda ne gre, da bi podcenjevali *Narodova* opozorila, ki jih je zapisal o katoliški politični strani. A dejstvo ostaja, da se kulturnobojni usmeritvi ni bil pripravljen odreči. To je junija 1924 napovedala njegova obsodba ljubljanskega škofa dr. Antona Bonaventure Jegliča, ki ga je krivil za vse politično zlo na Slovenskem. Jegliča je označil za vrhovnega vodjo stranke političnega katolicizma, ob tem, ko sta Cerkev na Slovenskem in SLS popolnoma istovetna. Poudaril je, da ima škof na podrejeno duhovščino tak absoluten vpliv, da mora plesati kot marioneta, če tako ukaže. Jeglič je tudi lastnik Katoliškega tiskovnega društva (Jugoslovanske tiskarne – J. P.) in s tem omogoča ter vzdržuje pisavo katoliškega časopisja. Jegliču je očital, da je odgovoren za njegovo protidržavno vsebino, pri čemer je, če dodamo, večina takih očitkov liberalne politike temeljila v obsojanju avtonomističnih stališč SLS. *Narod* je državno oblast pozval naj si zaradi izrazito državnih koristi

nekoliko pobližje ogleda tega cerkvenega dostojanstvenik in si stavi vprašanje, ako je dopustno še nadalje trpeti, da zavzema prvo mesto v katoliški hierarhiji v Sloveniji mož, ki je danes edini krivec protidržavne borbe, katero v zadnjem času sistematski vodi *proti državi njeni avtoriteti in prot vladajoči dinastiji klerikalni tisk*.¹⁴⁷

Državna oblast mora Jegliča postaviti pred izbiro:

Ali hoče še nadalje ostati podjetnik in financer klerikalne protidržavne politike ali pa duhovni vrhovni pastir vseh vernikov brez razlike strank in političnega

¹⁴⁵ Prav tam.

¹⁴⁶ Prav tam.

¹⁴⁷ "Dnevne vesti: krivec vsega zla", *Slovenski narod*, 24. 6. 1924, št. 142, str. 3. O odnosu liberalne politike do škofa Jegliča glej Jurij Perovšek, *Na poti v moderno: poglavja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja* (Ljubljana, 2005), str. 84–109.

prepričanja. V prvem slučaju se mora odpovedati svojemu cerkvenemu dostojanstvu, ki je nezdržljivo s strankarstvom in aktivno politiko, v drugem slučaju pa se mora odreči svojih trgovskih in političnih špekulacij s klerikalnimi podjetji in časopisi. *Ali–ali*, tretja možnost je izključena.¹⁴⁸

V tem času je *Slovenski narod* večkrat obtožil oziroma objavil obtožbe, naperjene proti SLS in duhovništvu, da sta protisrbsko, protidinastično, separatistično in protijugoslovansko usmerjena.¹⁴⁹ Sredi dvajsetih let je katoliški strani očital, da je strastna sovražnica staroslovanskega bogoslužja, in zahteval, naj je njegova uvedba pogoj za sklenitev konkordata med Jugoslavijo in Vatikanom.¹⁵⁰ Objavil je poslanico "več duhovnikov", ki so Jegliča pozvali, naj se, skladno s spomenico, ki so jo leta 1918 jugoslovanski škofi poslali papežu in jo je tudi sam podpisal, zavzame za staroslovansko bogoslužje v cerkvenih obredih.¹⁵¹ Glede tega je treba povedati, da je bil Jeglič večkrat pri papežu Benediktu XV. s prošnjo, da bi Slovencem dovolili prevesti celoten Rimski obrednik, kot so ga že od 17. stoletja imeli Hrvatje. Papež je leta 1921 dovolil prevod, pri maši v latinščini pa samo berilo in evangelij v domačem jeziku. Uporaba tega dovoljenja se je iz različnih razlogov zavlekla do leta 1933.¹⁵² *Narod* je tudi ponavljal očitke o vojnem hujskaštvu in protisrbskih izjavah katoliške strani leta 1914 in spomnil na znano okrožnico VLS, ki je tedaj svoje somišljenike pozivala, naj strankinemu vodstvu poročajo o pojavih Srbom naklonjenega razpoloženja med prebivalstvom in naročniki ter bralci liberalnega in socialnodemokratskega časopisja. SLS je tudi obtoževal avstrijakantstva in vdanosti habsburški monarhiji v avstrijski dobi.¹⁵³ Opozarjal je še na hujskanje duhovništva proti Sokolom in navedel, da je dobilo fizični značaj.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Prav tam.

¹⁴⁹ "Posledice", *Slovenski narod*, 8. 12. 1923, št. 280, str. 1; "Dnevne vesti: kam vodi klerikalizem?", *Slovenski narod*, 20. 5. 1924, št. 115, str. 3; "Dnevne vesti: katoliški duhovniki proti državi in dinastiji", *Slovenski narod*, 21. 6. 1924, št. 140, str. 3; "Minister dr. Gregor Žerjav o političnem položaju", *Slovenski narod*, 13. 11. 1924, št. 260, str. 2.

¹⁵⁰ "Naši klerikalci in slovensko bogoslužje", *Slovenski narod*, 8. 7. 1925, št. 151, str. 1.

¹⁵¹ "Poslanica", *Slovenski narod*, 13. 9. 1925, št. 207, str. 2.

¹⁵² France Oražem, "Duhovnost v dobi dozorevanja slovenskega naroda", v: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, ur. Metod Benedik (Celje, 1991), str. 372.

¹⁵³ "Več doslednosti in manj demagoštva!", *Slovenski narod*, 27. 11. 1923, št. 271, str. 2; "Dnevne vesti: poglavje o izdajstvu in izdajalcih", *Slovenski narod*, 15. 6. 1924, št. 136, str. 4; "Slovenec" in škofova stranka leta 1914", *Slovenski narod*, 17. 8. 1924, št. 187, str. 11; "Zakaj je klerikalizem po vojni napredoval?", *Slovenski narod*, 21. 8. 1924, št. 190, str. 4; "Dnevne vesti: leta 1914 in 1924", *Slovenski narod*, 29. 8. 1924, št. 197, str. 4; "Dnevne vesti: stari grešniki", *Slovenski narod*, 7. 12. 1924, št. 280, str. 4; "V fronto proti grobarjem Jugoslavije!", *Slovenski narod*, 23. 12. 1924, št. 292, str. 4; "Zmotne fraze", *Slovenski narod*, 25. 6. 1925, št. 141, str. 1; "Manifestacija napredne in narodne Ljubljane", *Slovenski narod*, 18. 1. 1927, št. 13, str. 3; "SLS v obrambi svoje podle preteklosti", *Slovenski narod*, 9. 3. 1927, št. 58, str. 2.

¹⁵⁴ "Klerikalna gonja proti Sokolstvu", *Slovenski narod*, 14. 6. 1925, št. 132, str. 2.

Pogledi na šolstvo, še enkrat na Antona Korošca in druge osebnosti s katoliške strani

Narodova pripravljenost voditi nadaljnji kulturni boj se je poleg drugih prispevkov posebej pokazala v vprašanju šolstva ter v odnosu do načelnika SLS Antona Korošca. V šolskem vprašanju sta si bili obe strani – katoliška in liberalna – v doslednosti precej podobni, idejno odklanjanje, ki ga je v njem izražal *Slovenski narod*, pa je včasih celo presegalo njegovo siceršnjo kulturnobojno ostrino. Že konec leta 1924 je *Slovenca* obtožil, da hoče uvesti zloglasni "imprimatur" (v pomenu dovoljenja za predavanje – J. P.) tudi za posvetne univerzitetne profesorje.¹⁵⁵ Pri tem se je skliceval na članek o položaju univerzitetnih profesorjev, ki ga je *Slovenec* objavil 7. decembra 1924. *Slovenec* je v njem zagovarjal stališče, da bi jim državna oblast tudi v primeru, če bi v njih videla le državne uradnike, ne smela kratiti svobode njihovega političnega prepričanja.¹⁵⁶ Navedene in drugih trditve, o katerih je pisal *Narod*, v članku ni bilo, v odzivu na *Slovenčev* članek pa je videl priložnost za izživiljanje kulturnobojne sle. Povsem izmišljeno je zapisal, da hoče *Slovenec* proti absolutni notranji in znanstveni svobodi cerkveni nadzor,

in če bi zavladal katoliški boljševizem ali po domače 'princip prepojenja vsega javnega življenja z verstvom in katolicizmom', tedaj bi na univerzah ne učili svobodni ljudje in notranje prepričane osebnosti, marveč harlekini [glumači – op. J. P.], ki bi morali ponavljati dobesedne stare katoliške dogmatike in naprošati za vsako novo misel, da se ji pritisne cerkveni 'imprimatur'.¹⁵⁷

Moderna država, ki je liberalna in svobodoljubna, kot nositeljica moderne duha pravi temu: "Ne"! Univerza naj bo svoboden prostor svobodnih znanstvenikov. *Narod* je nadaljeval, da sodobne države, med njimi tudi Jugoslavija, tako široko pojmujejo načelo svobode, da jo dovoljujejo tudi tistim, ki ji nasprotujejo. In čeprav je Teološka fakulteta taka ustanova – podrejena je cerkvenim oblastem, na njej delujejo pripadniki samo ene veroizpovedi, medtem ko bi morali biti njeni profesorji nastavljeni zgolj po znanstveni kvalifikaciji in brez konfesionalnega vpliva – moderna država dovoljuje, da se lahko uveljavi celo taka volja, ki je uperjena proti svobodni znanosti in vesti. Osrčuje pa dejstvo, da so univerzitetni profesorji državni uradniki in jih ne nastavljajo škofovski omejevalci in dogmatični diktatorji.¹⁵⁸

¹⁵⁵ "Vseučiliški profesorji", *Slovenski narod*, 10. 12. 1924, št. 281, str. 1.

¹⁵⁶ "Vseučiliški profesor", *Slovenec*, 7. 12. 1924, št. 280, str. 1.

¹⁵⁷ "Vseučiliški profesorji", *Slovenski narod*, 10. 12. 1924, št. 281, str. 1.

¹⁵⁸ Prav tam.

Enako ostro se je *Slovenski narod* odzval tudi na zahteve po verski šoli. Postavljala sta jih društvo Krščanska šola in SLS. SLS jih je posebej poudarila, ko so v Narodni skupščini obravnavali predlog zakona o osnovnih šolah. V skupščinsko proceduro so ga poslali sredi maja 1925. SLS je v šolski upravi zahtevala besedo Cerkve, podrejenost katehetov izključno cerkveni oblasti in v okviru politične avtonomije tudi šolsko in kulturno avtonomijo. Zakonski načrt ni imel široke podpore, zavračala ga je tudi strokovna javnost, ker ni ločeval šolske uprave od politične in je v nasprotju z zahtevano samoupravo uveljavljal strogi centralizem. Splošno nesprejemljivost osnovnošolskega zakonskega načrta je sprevidela tudi vlada in konec junija načrt umaknila iz razprave.¹⁵⁹

V času, ko so obravnavali zakonski predlog zakona o osnovnih šolah, je *Slovenski narod* najprej izjavil, da v slovenski in jugoslovanski mladini živijo stare tradicije naprednosti, prostovoljne delavnosti in svobodomiselnosti, kar pomeni notranje hrepenenje po lastnem spoznanju zadnjih bistev sveta in življenja. Te vrelce prave človeške vzgoje je treba na novo odpreti.¹⁶⁰ SLS pa zahteva nemoderen, "klerikalen" osnovnošolski zakon, in to utemeljuje s sklicevanjem, da je slovenski narod katoliški, zato mora biti tudi šolski zakon katoliški. Z njim želi le vpliv na postavljanje osnovnošolskih učiteljev in možnost, da jih trpinči.¹⁶¹ Tudi ko so zakonski načrt umaknili iz skupščinske razprave, je *Slovenski narod* še naprej obtoževal katoliško stran, da hoče nad šolo in svobodomiselne učitelje postaviti svoje strankarske predstavnike in obvladovati sebi tuje notranje nazore in vzgojna prepričanja. Zaveda se, da drugače ne more utemeljiti svoje moči nad svobodno vestjo in neovirano duhovno svobodo, ampak hoče v ta namen preko svoje stranke, politikujoče duhovščine in ustrahovanja svobodoljubnega ter svobodomiselnega učiteljstva vzpostaviti neomejeno oblast nad nedoraslo mladino.¹⁶² Za učiteljstvo morata veljati popolna svoboda in samostojnost njegovega vzgojnega in izobraževalnega delovanja in ne podrejena, nesvobodna in nesamostojna vloga, ki jo hoče SLS. V tem primeru bi moralo pod videzom vsemogočnosti vere izvrševati vsa povelja katoliške stranke.¹⁶³

Temeljno stališče *Slovenskega naroda* v zvezi z vprašanjem šole je bilo:

Mi pa vemo, da je edini namen cerkve vzgajati pokolenje za pokolenjem v srednjeveškem duhu brezpogojne pokorščine cerkveni hierarhiji in držati pre-

¹⁵⁹ Dolenc, *Kulturni boj*, str. 208–209.

¹⁶⁰ "Nove smeri omladinske delavnosti", *Slovenski narod*, 16. 5. 1925, št. 110, str. 1.

¹⁶¹ "Zmotne fraze", *Slovenski narod*, 25. 6. 1925, št. 141, str. 1.

¹⁶² "Za svobodo učiteljskega stanu", *Slovenski narod*, 2. 7. 1925, št. 146, str. 1; "Stranke in verstvo", *Slovenski narod*, 5. 7. 1925, št. 149, str. 1.

¹⁶³ "Položaj in naloge našega učiteljstva", *Slovenski narod*, 9. 1. 1926, št. 6, str. 1.

prosto ljudstvo v sponah verskega fanatizma, zaslepljenosti in nevednosti, ki je bila in ostane temelj klerikalizma. Šolska mladina ne sme razviti svojih umstvenih sil tako, da bi v poznejšem življenju svobodno presojala vse materijalne in duhovne pojave, ona ne sme dobiti podlage za svobodno, od župnikovega vpliva nesvobodno svetovno naziranje, temveč mora ostati lutka v rokah dostojnih naslednikov španske inkvizicije. To osnovnošolsko inkvizicijo je treba izvajati z vso doslednostjo in zato se je ustanovilo v Sloveniji, ki je v našo sramoto sedež jugoslovenskega klerikalizma, društvo 'Krščanska šola'.¹⁶⁴

"Klerikalna hijena"¹⁶⁵ *Slovenskemu narodu* ni dala miru. Pod njenim vtisom je tudi v nadaljnjih letih sledil načelniku SLS Korošcu in ga na različne načine obtoževal. Ko je Korošec 14. septembra 1924 kot prosvetni minister obiskal ljubljansko univerzo in ga je sprejel njen celoten profesorski zbor, je *Slovenski narod* zapisal, da so se mu *morali* pokloniti vsi univerzitetni profesorji.¹⁶⁶ To je bila zlonamerna trditev, saj si je Univerza Koroščev obisk štela v čast. Rektor dr. France Kidrič je v nagovoru ob Koroščevem obisku dejal, da je prvi prosvetni minister, ki je ljubljansko univerzo osebno obiskal. Korošec pa je zbranim polaskal z zagotovilom, da je vlada pripravljena ugoditi težnjam profesorskih zborov kot "aristokraciji našega naroda".¹⁶⁷ *Slovenec* se je *Narodovi* notici posmehlil s pripombo, da so profesorji z udeležbo ob Koroščevem obisku naredili samo to napako, "da niso šli vprašat 'Slov. naroda', kaj smejo in kaj ne smejo storiti".¹⁶⁸

Slovenski narod se je odzval tudi na naslednjo Koroščevo ministrsko funkcijo. Ko je februarja 1928 postal kandidat za notranjega ministra (notranji minister v drugi vladi Velimirja Vukičevića je bil od 23. februarja do 27. julija 1928), je oporekal *Slovenčevemu* navdušenju, da njegova kandidatura za Slovence pomeni praznik, praznik slovenskega dela, praznik slovenske sposobnosti, slovenske poštenosti, slovenske državotvornosti in slovenske vdanosti kralju in državi.¹⁶⁹ Spraševal se je, zakaj naj bi to bil za Slovence poseben praznik – "morda celo cerkveni?" –, saj od tega Koroščevega položaja ne morejo pričakovati nobene koristi. Če pa bi, na primer, postal finančni minister, bi to pač nekaj pomenilo, ker bi vsaj lahko pričakovali, da bi imeli koristi zlasti pri odmerjanju davkov. Od policije pa ne moremo pričakovati izboljšanja gospodarskih in socialnih razmer, ki ga najprej potrebujemo.¹⁷⁰

¹⁶⁴ "Šola, dekla cerkve", *Slovenski narod*, 11. 7. 1925, št. 154, str. 1.

¹⁶⁵ "SLS v obrambi svoje podle preteklosti", *Slovenski narod*, 9. 3. 1928, št. 58, str. 2.

¹⁶⁶ "Politične vesti: dr. Korošec v Ljubljani", *Slovenski narod*, 16. 9. 1924, št. 211, str. 2.

¹⁶⁷ Andrej Rahten, *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije* (Ljubljana, 2022), str. 193 (dalje: Rahten, *Anton Korošec*).

¹⁶⁸ "Beležke: zlobnost 'Slov. naroda'", *Slovenec*, 16. 9. 1924, št. 211, str. 2.

¹⁶⁹ "Nezaslišana propalost SDS", *Slovenec*, 17. 2. 1928, št. 40, str. 1.

¹⁷⁰ "Kandidatura g. Korošca za notranjega ministra", *Slovenski narod*, 17. 2. 1928, št. 40, str. 2.

Za razliko od tedaj že dalj časa vodilnega "mladoliberalnega" političnega lista *Jutro*, ki je po znanih streljih in smrtnih žrtvah v Narodni skupščini 20. junija 1928 Korošcu očital, da kot notranji minister ni podal ostavke in s tem razbremenil SLS politične odgovornosti za storjeni zločin,¹⁷¹ *Slovenski narod* tega ni storil. Kot vemo, je 20. junija poslanec velikosrbske Narodne radikalne stranke Puniša Račić streljal na poslance opozicijske federalistične Hrvaške kmečke stranke (HKS), dva med njimi ubil ter ranil hrvaškega narodnega voditelja in prvaka HKS Stjepana Radića, ki je zaradi dobljenih ran kasneje umrl. *Jutro* je tudi drugače obtoževalo Korošca.¹⁷² *Slovenski narod* pa je kritično obravnaval Korošca v času hude politične krize po skupščinskem atentatu. Najprej je dober mesec po njem o slovenskih katoliških duhovnikih in Korošcu, ki so bili poslanci SLS, pisal, da so se lotili dela, ki očitno ni za blagoslovljene roke. Vprašanje je tudi, kaj si misli ljudstvo o duhovniku (Korošcu – J. P.), ki je vrgel v kot kadilnico in škropilo ter se postavil na čelo ministrstva policije, od kjer poveljuje bataljonu policije in orožništva.¹⁷³ Ko je politična kriza dosegla vrhunec in je kralj Korošcu ponudil mandat za sestavo vlade, Korošec pa jo je sestavil 27. julija 1928, je *Narod* obžaloval njegovo odločitev. Menil je, da se je postavil v službo hegemonističnega velikosrbskega režima, ki je bil v ostrem nasprotju s HKS in Kmečko demokratsko koalicijo (KDK), v katero se je HKS povezala z vsedržavno SDS. KDK so leta 1927 oblikovali v boju za državljansko enakopravnost, demokratični sistem vladanja, proti kršenju ustave, prodoru velikosrbstva in za vzpostavitev avtonomije, ki bi bila zavarovana pred posegi države.¹⁷⁴ Kot opozarja Andrej Rahten, avtor odlične monografije o Antonu Korošcu, s katero je slovensko zgodovino ob 150. letnici njegovega rojstva izpolnilo svoj dolg do vodilnega slovenskega politika med svetovnima vojnoma, je tedaj Korošec čutil, da je bila jugoslovanska država, ki jo je pomagal soustvarjati, pred zgodovinsko prelomnico. V času ko so tako rekoč na vseh jugoslovanskih mejah svoje ambicije neprikrito izražale revizionistične sile in je državi pretel notranjepolitični spopad večjih razsežnosti, je ocenil, da mora prevzeti odgovornost, in je privolil v kraljevo ponudbo ter v skrajno napetih razmerah prevzel položaj premierja.¹⁷⁵ To je bila njegova nova akcija, s katero je sodeloval pri reševanju države. Najprej jo je reševal, lahko bi rekli tudi rešil, ko je, kljub zameram zara-

¹⁷¹ "Ljubljana, 30. junija" *Jutro*, 1. 7. 1928, št. 152, str. 1.

¹⁷² Prim. ["Karikatura"] *Jutro*, 6. 7. 1928, št. 156, str. 3.

¹⁷³ "Zopet je vera v nevarnosti", *Slovenski narod*, 23. 7. 1928, št. 166, str. 2.

¹⁷⁴ Hrvoje Matković, "Pojava i etape razvoja Samostalne demokratske stranke (1924–1929)", *Časopis za suvremenu povijest* 3, št. 1 (1971), str. 17; Hrvoje Matković, *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature* (Zagreb, 1972), str. 216.

¹⁷⁵ Rahten, *Anton Korošec*, str. 29, 284–285. – O Koroščevem političnem delovanju v avstrijski dobi glej Feliks J. Bister, *Anton Korošec, državnozborni poslanec na Dunaju: življenje in delo 1872–1918* (Ljubljana, 1992).

di razveljavitve ženevskega dogovora leta 1918 o federativni združitvi Države Slovencev, Hrvatov in Srbov in Kraljevine Srbije v jugoslovansko skupnost, ki sta jo izsilila srbski dvor in srbski centralistični krogi, v letih 1918–1919 konstruktivno deloval v prvi jugoslovanski vladi in zadržal republikansko opozicijo v lastni stranki.¹⁷⁶ Rahten nadalje ugotavlja, da, objektivno gledano, postavitve Slovence na čelo vlade, ki se je soočala z zaostrovanjem srbsko-hrvaških odnosov, sploh ni bila slaba ideja. A kot se je kmalu pokazalo, je kralj z vpoklicem Korošca samo kupoval čas, da potegne najbolj radikalno potezo – razglasitev svoje diktature, ki jo je vpeljal leta 1929.¹⁷⁷

Slovenskemu narodu, ki se je opredelil kot odločni in brezobzirni Korošček nasprotnik, ni bilo vseeno, da je Korošec kot Slovenec prevzel nalogo izvrševalca politike nasilnega režima. Če bi prevzel vodenje vlade v običajnih razmerah, bi to obeležil ne le kot uspeh Slovencev, ampak vseh "prečanov" (državljanov zahodnega dela Jugoslavije), saj so Srbi prepričani, da le njim pripada mesto prvega ministra; Korošec je bil edini nesrbski predsednik vlade prve jugoslovanske države. A "v duhu bizantinske cincarije [kramarstva – op. J. P.] leži, da zna sama sicer spretno kovati spletke, aranžirati zavratne naskoke, prav tako pa je v njenem duhu, da si za izvršilca svojih nakan najrajše poišče nekoga drugega, da nosi formalno odgovornost za njene zločine." – "Danes rinejo drja. Korošca na vodstvo vladnega krmila, ker gre za to, da se predvsem Hrvate in ostale prečane, ki so siti beograjske hegemonistične cincarije, udari po glavi z batom", je tedanjo Koroščevo politično vlogo označil *Narod*.¹⁷⁸

Ob tedanjem načelniku katoliške politične stranke *Slovenski narod* ni pozabil tudi na njenega nekdanjega prvaka Ivana Šusteršiča. Ko je 13. aprila 1922 izšla njegova brošura *Moj odgovor*,¹⁷⁹ v kateri je Šusteršič zavrnil politični katolicizem na splošno kot pojav,¹⁸⁰ je objavil odlomke iz njenega besedila. Zapisal pa je, da mu, čeprav sedaj "moli svoj protiklerikalni confiteor [kesanje – op. J. P.], ne zaupajo. Predobro ga poznamo kot politika brez skrupulov, da bi mu verjeli, ko so se mu baje odprle oči in je postal iz Savla Pavel.¹⁸¹ Ko se je 11. decembra 1922 vrnil iz tujine,¹⁸² kamor se je umaknil ob razpadu habsburške monarhije, in se za krajši čas vrnil v politiko, se *Slovenski narod* njegovemu

¹⁷⁶ Rahten, *Anton Korošec*, str. 29.

¹⁷⁷ Prav tam, str. 287.

¹⁷⁸ "Pomen dr. Koroščeve misije", *Slovenski narod*, 27. 7. 1928, št. 170, str. 2.

¹⁷⁹ Ivan Šusteršič, *Moj odgovor* (Volders na Tirolskem, 1922).

¹⁸⁰ Janko Pleterski, *Dr. Ivan Šusteršič 1863–1925: pot prvaka slovenskega političnega katolicizma* (Ljubljana, 1998), str. 460. Več o brošuri glej prav tam, str. 456–461 in Andrej Rahten, *Ivan Šusteršič: der ungekrönte Herzog von Krain: die slowenische katholische Bewegung zwischen trialistischen Reformkonzept und jugoslawischer Staatsidee* (Wien, 2012), str. 373–375.

¹⁸¹ "Dr. Šusteršič redivivus", *Slovenski narod*, 14. 4. 1922, št. 86, str. 1; "Dnevne vesti: naše stališče napram dr. Šusteršiču", *Slovenski narod*, 15. 4. 1922, št. 87, str. 3.

¹⁸² Metod Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965), str. 241.

delovanju ni posvečal. Ob Šusteršičevi smrti pa mu je namenil spoštljiv in pozitivno naravnan nekrolog. Nanj je pogledal "s pravičnega zgodovinskega stališča". Vprašal je,

kdo bi mogel tajiti, da je ž njim preminula najmarkantnejša politična osebnost predvojnih Slovencev? Naj je sodba o njegovih političnih metodah in o njegovem političnem programu, ki je bistveno nasprotoval nacionalnemu napredku Slovencev, še tako ostra in odločna, v okviru svojih programov, za SLS kot njen vodja je storil tako v organizatoričnem kakor v političnem pogledu toliko, kakor nihče pred njim in za njim.¹⁸³

"Ob dr. Šusteršičevi osebnosti bo mogel zgodovinar slovenske politične zgodovine načrtati monografijo politika, ki ne bo zaostajala za monografijami drugih mož večjih narodov."¹⁸⁴ *Slovenski narod* je objavil tudi veliki osmrtnici načelstva Ljudske posojilnice in upravnega sveta Prometne banke v Ljubljani Ivanu Šusteršiču.¹⁸⁵ Objavil je tudi poročilo z njegove zadnje poti od Miklošičeve ceste, kjer je prebival, v frančiškansko cerkev in od nje preko Marijinega (danes Prešernovega) trga proti magistratu, mimo stolnice, čez Krekov trg, na Kopitarjevo ulico in proti pokopališču pri Sv. Križu.¹⁸⁶

Dve leti po Šusteršičevi smrti je *Slovenski narod* obeležil desetletnico smrti dr. Janeza Evangelista Kreka, drugega velikega voditelja slovenskega katoliškega gibanja v avstrijski dobi. Prav tako ga je uvrstil med najizrazitejše osebnosti v slovenski politični zgodovini.¹⁸⁷ Leta 1924 je ob sedemdesetletnici dolgotnega trnovskega župnika v Ljubljani, zgodovinarja, kulturnega in narodnoobrambnega delavca Ivana Vrhovnika poročal o slovesnosti, ki so mu jo priredila liberalna kulturna in narodnoobrambna društva.¹⁸⁸ Lepo se je poslovil tudi od duhovnika, goriškega politika, narodnokulturnega in gospodarskega delavca, ki je v katoliškem taboru veljal za predstavnika katoliškega liberalizma, dr. Antona Gregorčiča, ob njegovi smrti.¹⁸⁹ Ob Ivanu Vrhovniku in Antonu Gregorčiču se je pokazalo, da je *Slovenski narod* tistim iz katoliških vrst, do katerih je čutil bližino, namenil prijazne besede.

---

¹⁸³ "Dr. Ivan Šusteršič", *Slovenski narod*, 9. 10. 1925, št. 229, str. 2.

¹⁸⁴ Prav tam.

¹⁸⁵ "Načelstvo Ljudske posojilnice...", "Upravni svet Prometne banke...", *Slovenski narod*, 9. 10. 1925, št. 229, str. 6.

¹⁸⁶ "Dr. Ivana Šusteršiča zadnja pot", *Slovenski narod*, 11. 10. 1925, št. 231, str. 7.

¹⁸⁷ "Ob desetletnici smrti dr. Janeza Ev. Kreka", *Slovenski narod*, 9. 10. 1927, št. 229, str. 3.

¹⁸⁸ "Serenada župniku Vrhovniku", *Slovenski narod*, 25. 6. 1924, št. 143, str. 3.

¹⁸⁹ "Dr. Anton Gregorčič", *Slovenski narod*, 9. 3. 1925, št. 56, str. 5.

Anton Korošec
(1872 – 1940)
(*Ilustrirani Slovenec*,
8. 5. 1932, št. 19, str.
77)

Zaključek

Slovenski narod je bil poleg *Jutra* drugo najpomembnejše orožje liberalnega kulturnega boja v času med svetovnimi vojnami. Njegovo pisanje je odsevalo vse ključne značilnosti liberalnega ideološkega in političnega pogleda na katoliško stran. V zavzemanju za "čisto" vero, to je vero brez politične razsežnosti, kar pa z njenim izrabljanjem v politične namene počnejo politikujoča duhovščina, Cerkev in stranka političnega katolicizma, jih je obtoževal, da hočejo vzpostaviti izključno versko strukturirano družbo in v njej svojo absolutno duhovno, politično in modernemu ter demokratičnemu razvoju nasprotujočo oblast. K tem obtožbam je pripomoglo tudi katoliško obvladovanje slovenskega prostora. *Slovenski narod* je Cerkev in duhovščino opozarjal, da se s političnim opiranjem na vero odrekata svojemu evangelijskemu poslanstvu in vnašata razdor v slovensko narodno skupnost, ter vztrajal v videnju integralističnega značaja katoliške strani. Pri tem se je posluževal kulturnobojskih oznak o njunih "srednjeveških" in inkvizicijskih namenih, ki jim sledi tudi SLS. To ni pomenilo, da ne bi priznaval verskega, narodnokulturnega, prosvetnega in socialnogospodarskega pomena duhovščine v zgodovinskem dozorevanju

Ivan Šusteršič (1863–1925) v zadnjih letih svojega življenja (*Ilustrirani Slovenec*, 18. 10. 1925, št. 43, [str. 163])

slovenskega naroda in to njeno delo je spoštoval. V upiranju prevladujoči katoliški politiki pa je vnemal nepomirljivo kulturnobojno strast, ki je zaznamovala njegov temeljni odnos do katolištva. S svojim pisanjem je vplival na bivanjsko držo Slovencev ter njihovo ideološko in politično opredeljevanje in ravnanje. V dvajsetih letih je bil vidni dejavnik kulturnobojne napetosti na Slovenskem. Pomagal jo je prenesti v nadaljnji čas – z vsemi posledicami, ki jih je povzročila.

Jurij Perovšek

**THE CULTURAL-COMBATIVE CHARACTER OF *SLOVENSKI NAROD*
IN THE YEARS 1918–1929 – CRITICAL REFLECTIONS**

SUMMARY

The cultural struggle, which was deeply rooted in the Slovenian politics of the modern era, was carried over from the Austrian to the time of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (SHS)/Yugoslavia. In the newly established Yugoslav kingdom, the Catholic-liberal duo continued to speak out, while its historical liberal messenger from the Austrian era, *Slovenski narod*, continued to play its role. Alongside the newly founded *Jutro*, it was the second most important weapon of the liberal cultural struggle between the two world wars. Until June 1922, it was the newsletter of the all-Slovenian liberal Yugoslav Democratic Party (Jugoslovanske demokratske stranke – JDS), a joint party of liberal "old-timers" ("starini") and "young-timers" ("mladini") founded in June 1918. When the "old-timers" left the JDS in June 1922, it was until January 1923 their newsletter, or the newsletter of the "Common Around the *Slovenski narod*", as the "starini" called themselves after leaving the JDS. Then, until November 1923, it was the newsletter of the National Progressive Party (Narodno napredna stranka), which was revived in January 1923 by the leaders of the "starini", Dr. Karel Triller and Dr. Vladimir Ravnihar, and from November 1923 it was owned by the "Young Liberals" (mladoliberalci"), led by Dr. Gregor Žerjav and Dr. Albert Kramer. At that time, the "Young Liberals" bought the majority of the shares of Narodna tiskarna, which owned *Slovenski narod*, from the family of the late liberal champion Dr. Ivan Tavčar, and henceforth determined its writing. It was aligned with the views of the "youth" JDS, renamed the Independent Democratic Party (Samostojna demokratska stranka – SDS) in 1924. The writing of *Slovenski narod* was full of content until the mid-1920s, when it largely emptied itself of the discussion of the ideological issues of Slovenian development, and its role was taken over by the "youth-liberal" *Jutro*. Regardless of the different political backgrounds that accompanied the publication of *Slovenski narod*, its writing throughout reflected all the key features of the liberal ideological and political view of the Catholic side. It should be remembered here that liberals were, in dogmatic-sacramental terms, loyal Catholics in private life. But they rejected the political dimension of religious belief.

After the formation of the Kingdom of the SHS, Slovenian politics was initially dominated by a partial ideological silence, which receded within a year and a half. The fight against the Catholic political party was announced by *Slov-*

enski narod with a quote from a speech by the "young liberal" leader Žerjav at a meeting of the JDS Executive Committee in 1920. Žerjav stressed that "the Catholic Church carries in its mantle peace and war with our party and state. If it is moderate, especially if it stops organising a special Church political party, there will never be any incidents. /.../ We will persecute the clericalism led by the boss in Rome, Italy, until it is driven out of Yugoslavia. Since only the Catholic part of the nation can organise, it is necessarily separatist in itself, and must therefore be suppressed in the interests of the country." Crane's emphasis fitted in nicely with the liberal conviction and belief of the *Slovenski narod* that political Catholicism everywhere is an enemy of the state.

The newspaper *Slovenski narod* warned that against the denial of every other form of spiritual life, as political Catholicism wants it – spiritual slavery, the liberal side fights for the freedom of a diverse spirituality, chosen only by one's own conscience and balanced according to the principles of truth, goodness and beauty. Through the *Slovenski narod*, the clergy wanted to take all public power into their own hands through the political and economic power of the Catholic movement. In doing so, it abandoned the preaching of the Gospel and threw itself into the political maelstrom and into social and educational work. The latter it did not consider problematic. But the question is, did not the exigencies of the political struggle bring into the Catholic movement the denigration and trampling of Christian truths, and did not the clergy, from being messengers of religious truths, become preachers of political and spiritual intolerance, hatred and evil? The position of the *Slovenski narod* was that Catholicism demands a good, mild and practical Christianity, while political Catholicism is a great evil which destroys the ancient purposes of the Catholic Church. Politics necessarily poisons the spirit. Therefore, the main cultural problem needs to be clarified: whether it is necessary for religious life to be co-dependent with a special political party – the Catholic Slovene People's Party (SLS) – and thus have to take on all the clutter of demagoguery and political passions. It called on the leaders of the SLS to leave religious issues to the religious apostolate and secular issues to the political parties. It wrote a scathing assessment of the SLS, saying that its forefathers were known from the Crusades and the Spanish Inquisition as extremely zealous fanatics and political adventurers. It saw in its demand for the autonomy of Slovenia within the Yugoslav state only a tendency towards the complete hegemony of political Catholicism in Slovenia, the ecclesiastical terror and "clericalisation" of the whole of Slovenian society and public life, the creation of a parachurch of the SLS, or a church-ruled "Roman-clerical" satrapy, a "clerical" Vilayet and a Slovenian Papal State. This would give the greatest Slovenian sacredness – the age-old longing for freedom and equality, wealth and progress and spiritual fulfilment – "the death blow from the hoof of savage clericalism". A Catholic evangelical, not a politi-

cal, revival is needed to prevent Catholic political and cultural backwardness from gaining lasting power. Here it pointed to the need for all liberal forces to unite – a common front in the struggle against political Catholicism.

On the basis of such reasoning, the *Slovenski narod* insisted on a ruthless struggle against political Catholicism. It must be deprived of any influence on public life, in which modernity, progressive spiritual thought, freedom and democracy are to be decisive. Public life must be secularised. Slovenia should be freed forever from Catholic political guardianship and set on the path of the enlightened countries of the world. Religious belief should be a strictly private matter for each individual, which is not obligatory for anyone, but falls within the competence of the inner voice. If the Church opposes and kills the free exercise of the human intellect, this is an assault on the natural free spirit. The fight against political Catholicism is not a fight against religion, but against the SLS and the clergy behind it. If this conflict did not exist, the liberal side would not involve in the controversy either the Church or religion, which ought to be the supremely important organisms of the moral progress of the nation. It should be noted that the *Slovenski narod* recognised the religious, national-cultural, educational and socio-economic importance of the clergy in the historical maturation of the Slovenian nation and respected their work.

The thinking of the *Slovenski narod* did not agree with the initiative to abolish the struggle between political Catholicism and liberalism. This was expressed by former JDS president Vekoslav Kukovec, who in the summer of 1924 warned against a ruthless political struggle against the Catholic side. The party leadership of the time did not want this. The *Slovenski narod* supported him with an ideological message, in which it insisted on the existing cultural-fighting division in Slovenia. Its willingness to lead the cultural struggle further was, among other contributions, particularly evident in the question of education and in his attitude towards the SLS chief Anton Korošec. On the school issue, the two sides – the Catholic side, which demanded a religious school, and the liberal side, which opposed it – were quite similar in their consistency, and the ideological rejection expressed by the *Slovenski narod* sometimes even exceeded its otherwise cultural-fighting stridency. In 1925, it put it this way: "We know that the sole purpose of the Church is to educate generation after generation in the medieval spirit of unquestioning obedience to the Church hierarchy and to keep the common people in the shackles of religious fanaticism, blindness and ignorance, which has been and remains the foundation of clericalism. The youth of the school must not develop their mental powers so as to be free in later life to judge all material and spiritual phenomena, they must not be given a basis for a free world-view, unfettered by the influence of the parish priest, but must remain puppets in the hands of the worthy successors of the Spanish Inquisition." – "Clerical hyena" as it also called political Catholi-

cism, did not give peace to the Slovenian nation even in relation to the leading Slovenian politician in the Kingdom of the SHS/Yugoslavia, Anton Korošec. It followed him throughout the 1920s and defined himself as his determined and ruthless opponent.

The *Slovenski narod*, in its resistance to the prevailing Catholic policy, had an indomitable cultural-combative passion which marked its fundamental attitude towards Catholicism. Its writings influenced the existential attitudes of the Slovenes and their ideological and political definitions and behaviour. In the 1920s, it was a visible factor in the cultural tensions in Slovenia. It helped to carry it forward into the future – with all the consequences it entailed.

VIRI IN LITERATURA

Čas – Ljubljana, letnik 1921.

Ilustrirani Slovenec – 1925, 1928, 1932.

Naprej – Ljubljana, letnik 1919.

Slovenec – Ljubljana, letniki 1919, 1923, 1924, 1928.

Slovenski narod – Ljubljana, letniki 1918–1928.

.....

Album slovenskih književnikov, ur. Šlebinger, Janko (Ljubljana, [1928]).

Balkovec, Bojan, "Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša": volilna teorija in praksa v prvi jugoslovanski državi (Ljubljana, 2011).

Bergant, Zvonko, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje* (Ljubljana, 2004).

Bergant, Zvonko, *Slovenski klasični liberalizem: idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891–1921* (Ljubljana, 2000).

Bister, Feliks J., *Anton Korošec, državnozbornski poslanec na Dunaju: življenje in delo 1872–1918* (Ljubljana, 1992).

Mojega življenja pot: spomini dr. Vladimírja Ravnibarja, ur. Cvirn, Janez, Melik, Vasilij in Nečak, Dušan (Ljubljana, 1997).

Dolenc, Ervin, *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929* (Ljubljana, 1996).

Guček, Boštjan, "Nosi le zakrpano obušalo": oris družbenega položaja dubovščine na Slovenskem (1918–1941) (Ljubljana, 2022).

Kacin-Wohinz, Milica, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918–1921* (Maribor–Trst, 1972).

Kušej, Rado, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve: s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev* (Ljubljana, 1923).

Lkn. (Lukman, France), "Karlin Andrej", v: *Slovenski biografski leksikon*: 3. zvezek, ur. Izidor Cankar, Joža Glonar in Janko Šlebinger (Ljubljana, 1928), str. 429.

Matković, Hrvoje, "Pojava i etape razvoja Samostalne demokratske stranke (1924–1929)", *Časopis za suvremenu povijest* 3, št. 1 (1971), str. 7–25.

Matković, Hrvoje, *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature* (Zagreb, 1972).

Mikuž, Metod, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965).

Mithans, Gašper, *Jugoslovanski konkordat: pacem in discordia ali jugoslovanski "kulturkamp"* (Ljubljana, 2017).

- Mithans, Gašper**, "Anton Korošec in apostolski nuncij Ermenegildo Pellegrinetti: politični katolicizem, manjšinsko vprašanje in konkordat med Svetim sedežem in Kraljevino Jugoslavijo", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 2 (2021), str. 435–472.
- Oražem, France**, "Duhovnost v dobi dozorevanja slovenskega naroda", v: Benedik, Metod (ur.), *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (Celje, 1991), str. 367–376.
- Perovšek, Jurij**, "Slovenska politika in uvedba kancelparagrafa v prvi jugoslovanski državi", v: *Jugoslavija v času: devetdeset let od nastanka prve jugoslovanske države = Yugoslavia through time: ninety years since the formation of the first state of Yugoslavia*, ur. Bojan Balkovec (Ljubljana, 2009), str. 105–117.
- Perovšek, Jurij**, *Na poti v moderno: poglavja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja* (Ljubljana, 2005).
- Perovšek, Jurij**, "Volitve v Narodno skupščino marca 1923", v: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, 1, ur. Jasna Fischer ... [et al.] (Ljubljana, 2005), str. 265–269.
5. *katoliški shod v Ljubljani 1923* (Ljubljana, 1924).
- Pleterski, Janko, Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925: pot prvaka slovenskega političnega katolicizma (Ljubljana, 1998).**
- Rahten, Andrej**, *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije* (Ljubljana, 2022).
- Rahten, Andrej**, *Ivan Šusteršič: der ungekrönte Herzog von Krain: die slowenische katholische Bewegung zwischen trialistischen Reformkonzept und jugoslawischer Staatsidee* (Wien, 2012).
- Spominski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije***, ur. Lavrič, Jože, Mal, Josip in Stele, France (Ljubljana, 1929)
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod* (Ljubljana, 1997).
- Šela, Ana in Matjašič Friš, Mateja**, "Volitve v Ustavodajno skupščino leta 1920 na Slovenskem: predvolilni boj", *Studia Historica Slovenica* 22, št. 3, str. 717–766.
- Šušteršič, Ivan**, *Moj odgovor* (Volders na Tirolskem, 1922).
- Zečevič, Momčilo**, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977).

Author: **PEROVŠEK Jurij**

Ph.D., Research Counsellor, Emeritus

Andraž nad Polzelo 398, SI-3313 Polzela, Slovenia

Title: **THE CULTURAL-COMBATIVE CHARACTER OF SLOVENSKI NAROD
IN THE YEARS 1918–1929 – CRITICAL REFLECTIONS**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 24 (2024), No. 1, pp. 41–92, 189 notes, 11 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: *Slovenski narod*, liberalism, cultural struggle, political Catholicism, Catholic Church, priesthood, Anton Mahnič, Anton Korošec, 1920s

Abstract: In this article, the author analyses the liberal cultural-combative stance in the years 1918–1929 on the basis of the writing of the daily newspaper *Slovenski narod*. He points out that *Slovenski narod* was the second most important weapon of the liberal cultural struggle in the inter-war period, alongside *Jutro*. Its writing reflected all the key features of the liberal ideological and political view of the Catholic side. It accused the politicizing clergy, the Church and the Catholic Slovene People's Party (Slovenska ljudska stranka) of wanting to establish an exclusively religiously structured society and in it their absolute spiritual, political and modern and democratic power. In the 1920s, it was a prominent factor in the cultural-combative tensions in Slovenia. It helped to carry it forward into the future – with all the consequences it entailed.